

Radboud Universiteit

**Claimcultuur in Nederland: Een redmiddel om het lot in eigen
handen te nemen?**

Laura Winkens, s1064207

Onder begeleiding van prof. dr. R.B.J. Tinnevelt

Aantal woorden: 16.750

Scriptie ter verkrijging van de graad “Master of Arts” in de filosofie

Radboud Universiteit Nijmegen

1 Juli 2022

Hierbij verklaar en verzeker ik, Laura Winkens, dat deze scriptie zelfstandig door mij is opgesteld, dat geen andere bronnen en hulpmiddelen zijn gebruikt dan die door mij zijn vermeld en dat de passages in het werk waarvan de woordelijke inhoud of betekenis uit andere werken – ook elektronische media – is genomen door bronvermelding als ontlening kenbaar gemaakt worden.

Plaats: Maastricht

Datum: 1 Juli 2022

Inhoud

Samenvatting	4
1. Introductie.....	5
1.1 Introductie.....	5
1.2 Onderzoeksvraag en opbouw	5
2. De claimcultuur	7
2.1 Wat is een claimcultuur	7
2.2 Nederlandse toestanden?	9
2.2.1 Statistieken.....	10
2.2.2 Jurisprudentie.....	12
2.2.3 Wetgeving.....	15
2.3 Nuancering en conclusie	17
3. Mechanismen en voedingsbodem.....	20
3.1 Waar komt de claimcultuur vandaan?.....	20
3.1.1 Juridisering	21
3.1.2 Individualisering.....	25
3.2 Conclusie	29
4. Toepassing.....	32
4.1 Damiaan Denys: De angstparadox.....	32
4.2 Dirk De Wachter: Verdrietdokter	36
4.3 Martha Nussbaum: Invloed uit de Oudheid	40
4.3.1 Plato	41
4.3.2 Aristoteles.....	43
4.3.3. Nussbaum	44
4.4 Conclusie	45
5. Conclusie	48
Bibliografie.....	51

Samenvatting

In deze scriptie wordt onderzocht welke mechanismen ten grondslag liggen aan een claimcultuur. Hoewel er nog geen sprake lijkt te zijn van een claimcultuur in Nederland, zijn er juridische ontwikkelingen die een gunstig klimaat voor een dergelijke cultuur bieden. Hierdoor is het relevant om inzicht te krijgen over hoe een claimcultuur tot stand komt, en of dit mogelijk in Nederland voor kan komen. Hierin blijken twee factoren een rol te spelen die beide in Nederland aanwezig zijn: een juridisch mechanisme van juridisering en een sociologisch mechanisme van individualisering. Om te begrijpen hoe deze mechanisme in de huidige samenleving tot uiting komen, worden meer diepgaande analyses van verschillende filosofen besproken, en wordt een richting voor verder onderzoek naar een oplossing voorgesteld.

1. Introductie

1.1 Introductie

In de 21^e eeuw wordt de levensstandaard in Westerse landen gekenmerkt door een ongekeerde welvaart en rijkdom. In alle basisbehoeften kan moeiteloos worden voorzien, en de meeste gemakken zijn tegen een geldbedrag op de hoek van de straat te verkrijgen. Zo kunnen ziektes steeds beter worden voorkomen en genezen, veiligheidsprotocollen verkleinen de kans op ongevallen, en leefde men – in ieder geval tot voor kort – in een ongekeerde lange tijd van vrede. Door de vooruitgangen die welvaart in combinatie met technologische ontwikkelingen mogelijk hebben gemaakt, lijkt er in het moderne leven steeds minder ruimte te zijn voor ongelukkige toeval, het noodlot en andere tegenslagen. De Westerling lijkt het leven onder controle te hebben. Hierdoor voelt het leven niet langer als een strijd voor overleving waarbij met regelmaat voor de dood moet worden gevreesd, maar is er nu ruimte gecreëerd om te kunnen focussen op het najagen van geluk.

Hoewel het in eerste opzicht klinkt alsof men op weg is naar een ideale samenleving, zijn er mogelijk ook negatieve effecten die deze grote welvaart met zich meebrengt. Een van deze mogelijke, negatieve gevolgen, is dat de huidige welvaart in het westen gepaard kan gaan met het fenomeen van een claimcultuur. Dit begrip wordt doorgaans gebruikt om te refereren naar een toename in het claimgedrag van burgers, waarbij conflicten vrijwel direct via een juridische weg worden opgelost. De claimcultuur als fenomeen is voornamelijk aanwezig in de Verenigde Staten, maar verschillende andere Westerse landen vrezen dat deze cultuur een trend is die langzaam maar zeker komt overwaaien. Deze vrees wordt ook gedeeld in Nederland, waar verschillende auteurs van mening zijn dat deze cultuur reeds gevestigd is of in opkomst is.

1.2 Onderzoeksvraag en opbouw

Claimcultuur is een lastig begrip om te analyseren. Consensus over dit fenomeen lijkt namelijk op veel aspecten te ontbreken. Zo is er geen algemeen erkende definitie van het begrip ‘claimcultuur’, is het hierdoor onduidelijk welke redenen eraan ten grondslag liggen, en is het nog moeilijker om tot een mogelijke aanpak te komen die een claimcultuur kan tegengaan. Hoewel het begrip doorgaans een negatieve lading heeft, is er ook niet direct één oorzaak aan te wijzen voor deze normatieve waardering. Hoewel het fenomeen van de claimcultuur veel stof doet opwaaien, is er dus op veel punten nog onduidelijkheid over wat het begrip precies inhoudt.

In een poging om deze aspecten te verhelderen, zal deze scriptie een juridisch-filosofische analyse geven van de claimcultuur zoals deze in Nederland wel of niet aanwezig is. De onderzoeksvraag die hierbij centraal staat, is als volgt: *‘Welke mechanismen liggen ten grondslag aan de ontwikkeling van een claimcultuur?’*. Om tot een antwoord te kunnen komen, zal deze vraag in drie delen worden gesplitst. Hiervoor zal eerst in hoofdstuk 2 worden gezocht naar een definitie van het begrip ‘claimcultuur’, en zal er worden gekeken naar de mate waarin dit fenomeen volgens deze definitie aanwezig is in Nederland. Dit hoofdstuk zal een empirische grondslag geven voor een verdere analyse van het fenomeen claimcultuur. Nadat er op basis van deze grondslag kan worden geconcludeerd of er sprake is van een claimcultuur en of de vrees die hiervoor bestaat terecht is, kan er in hoofdstuk 3 worden gekeken naar oorzaken die een claimcultuur kunnen laten ontstaan. Hierbij zal ook aandacht worden besteed aan de verhouding tussen deze oorzaken en de negatieve connotatie die aan het begrip verbonden is. De analyse van de mechanismen die ten grondslag liggen aan een claimcultuur zal in hoofdstuk 4 met meer diepgang en toepassing op de huidige maatschappij worden vervolgd. In dit kader zullen enkele auteurs worden belicht, wiens opvattingen omtrent de acceptatie van het noodlot een beter begrip van de benoemde oorzaken geven, en hierdoor wellicht handvatten kunnen bieden bij een aanpak van een claimcultuur. Hiervoor zullen de opvattingen van psychiater en filosoof Damiaan Denys, psychiater Dirk De Wachter, en filosoof Martha Nussbaum, die een analyse geeft van de opvattingen van Plato en Aristoteles, worden belicht, aangezien zij een meer diepgaande analyse geven van de manier waarop de in hoofdstuk 3 genoemde oorzaken onze maatschappij vormgeven. Op basis van hiervan kunnen inzichten worden verkregen die wellicht kunnen helpen bij het nader uitwerken van een aanpak tegen een ontwikkelende claimcultuur. Tenslotte zal in hoofdstuk 5 worden afgesloten met een conclusie.

2. De claimcultuur

Voordat er kan worden begonnen aan het bestuderen van de onderzoeksvraag, moet eerst duidelijkheid worden gecreëerd rondom de terminologie en de daarbij behorende reikwijdte. Er worden namelijk verschillende termen gehanteerd binnen het discours rondom de claimcultuur, zoals bijvoorbeeld de begrippen ‘*Amerikaanse toestanden*’ of ‘*compensation culture*’. Hoewel deze termen allen refereren naar hetzelfde fenomeen, zal omwille van de overzichtelijkheid binnen deze scriptie enkel de term ‘claimcultuur’ worden gehanteerd. Maar wat houdt deze term precies in? Wat wordt precies bedoeld wanneer er wordt gesproken over een claimcultuur? Is er in Nederland sprake van een opkomende claimcultuur, of is deze misschien zelfs al gevestigd? Hoe kunnen we dit überhaupt concluderen? Deze vraagstukken zullen achtereenvolgens in dit hoofdstuk worden behandeld, zodat een empirisch fundament kan worden geboden op grond waarvan een verdere filosofische analyse kan worden voortgezet.

2.1 Wat is een claimcultuur

Hoewel er geen precieze definitie van de term bestaat, verwijst een claimcultuur doorgaans naar een juridisch-maatschappelijk klimaat waarbij de drempel voor burgers laag ligt om met behulp van gerechtelijke tussenkomst aansprakelijkheidsstellingen en schadevergoedingen in te dienen tegen een wederpartij, en waarbij van deze laagdrempeligheid dankbaar gebruik wordt gemaakt.¹ Het idee bij deze cultuur is dat burgers om het minste of geringste een claim indienen tegen allerlei wederpartijen – van de buurman en de lokale bakker tot de overheid en multinationals. Zoals het in een brief van toenmalig minister Korthals werd omschreven, doelt de term ‘claimcultuur’ in een Nederlandse context op een toename in het aantal schadevergoedingen en aansprakelijkheidsstellingen dat wordt ingediend.² Naast deze toename in het aantal claims dat wordt ingediend, wordt er ook gedoeld op een toename in de omvang van deze claims. Bij een claimcultuur wordt dus vaker geprocedeerd, en gaat het binnen deze procedures om steeds grotere geldbedragen of omvangrijkere tegenprestaties die het aangedane leed moeten verzachten.

In het Nederlandse aansprakelijkheidsrecht geldt in beginsel het uitgangspunt dat iedereen zijn eigen schade draagt.³ Maar zoals bij iedere hoofdregel, bestaan er ook op deze

---

¹ Verheij, A.J. (2009). ‘*Onrechtmatige Daad*’, Monografieën Privaatrecht, 4, 10.3.

² *Kamerstukken II, 1998-99, 26 630, nr 1.*

³ Engelhard, E.D.F. & Van Maanen, G.E. (2008). ‘*Aansprakelijkheid voor schade*’, Monografieën BW, A15(4).

regel uitzonderingen. Zo kan aansprakelijkheid worden verplaatst naar een andere partij indien hier een goede grond voor bestaat, bijvoorbeeld wanneer de schade is ontstaan door een toerekenbare tekortkoming van een ander.⁴ Binnen een claimcultuur wordt afgestapt van dit systeem waarbij het uitgangspunt enkel in geval van uitzonderingen niet meer van toepassing is. Er lijkt eerder sprake te zijn van een tegenovergesteld adagium. In geval van schade zou namelijk in een claimcultuur altijd eerst moeten worden gezocht naar iets of iemand anders die verantwoordelijk kan worden gehouden.⁵ First- of third party verzekeringen worden afgesloten om zoveel mogelijk schade te vergoeden, ongeacht de manier waarop deze schade is ontstaan.⁶ Het beginsel van eigen schuld of van de ongelukkige samenloop van omstandigheden wordt hierbij liever in de doofpot gestopt. Enkel in het geval dat er echt geen externe factor is die de onrechtmatigheid kan worden aangerekend, wordt de schade voor eigen rekening gehouden.

Zoals de verwijzing naar ‘Amerikaanse toestanden’ als synoniem voor de claimcultuur al verraadt, is het een cultuur die met name in de Verenigde Staten hoogtij viert.⁷ Het land heeft de reputatie dat haar burgers het niet zomaar accepteren als hen iets onfortuinlijks overkomt, en dat ze maar al te graag bereid zijn om een ander voor de rechter te slapen. Ook staat het erom bekend dat het vaak om hoge bedragen gaat. Zo was begin deze eeuw de gemiddelde schadevergoeding die in de VS werd uitgekeerd grofweg genomen \$52.000,- waard.⁸ Dit gemiddelde ligt onder andere zo hoog omdat het niet ongebruikelijk is dat schadevergoedingen die tot in de miljoenen oplopen worden toegewezen. Daarbij geeft het bedrag van de hoogst toegekende schadevergoeding ook een indicatie van het juridisch klimaat in de VS: dit record ligt namelijk op het duizelingwekkende bedrag van 1.45 miljard dollar in een zaak tegen de tabaksindustrie.⁹ Een andere manier die doorgaans wordt gebruikt om te zien of er sprake is van een claimcultuur, is door te kijken naar welk percentage van het bruto binnenlands product bestaat uit vergoedingen. In de Verenigde Staten was dit percentage in 2000 met 1,9% bijna dubbel zo hoog dan de meeste Europese landen.¹⁰

---

⁴ Engelhard, E.D.F. & Van Maanen, G.E. (2008). *‘Aansprakelijkheid voor schade’*, Monografieën BW, A15(5).

⁵ Van Der Krans, A. (2018). *‘Collectief schadeverhaal’*, *Onderneming & Recht*, 105, 6.4.1.

⁶ Van Dam, C. C. (1993). *‘Ieder draagt min of meer zijn eigen schade’*. *BW-krant Jaarboek*, p. 162.

⁷ Arentz, B. (2017). *‘Amerikaanse toestanden’*, *Milieu & Recht*, 44.

⁸ Cohen, T.H. (2001). *‘Punitive damage awards in large counties’*, Bureau of Justice Statistics, NCJ 208445, p 4.

⁹ Viscusi, W. K. (2001). *‘The challenge of punitive damages mathematics’*, *The Journal of Legal Studies*, 30(2), p. 313.

¹⁰ Better Regulation Task Force (2004), *‘Better Routes to Redress’*, Report of the Better Regulation Task Force, p. 15.

Hoewel de claimcultuur al langer aanwezig is in de Verenigde Staten, werd de term hier voor het eerst populair rond de jaren '90.¹¹ Dit gebeurde naar aanleiding van een aantal zaken waarin het karakter van deze cultuur duidelijk naar voren wordt gebracht. Het meest spraakmakende voorbeeld hiervan is de zaak *Liebeck v. McDonald's Restaurants* uit 1994.¹² Het ging hierbij om mevrouw Liebeck, die na het kopen van een kopje koffie bij een McDonald's per ongeluk deze koffie over haar schoot had gemorst. Hierbij liep ze dusdanige brandwonden op dat ze 8 dagen in het ziekenhuis heeft doorgebracht, en gedurende twee jaar verdere medische behandelingen moest ondergaan. Naar aanleiding hiervan stelde mevrouw Liebeck een schadevergoedingsclaim in tegen het restaurant. Toen deze zaak na weigering van een schikking in de rechtbank belandde, werd uiteindelijk geoordeeld dat McDonald's voor 80% aansprakelijk was voor de schade, aangezien zij hun koffie op 88 °C serveerde, en dit de kans op letselschade aanzienlijk zou vergroten. Op basis hiervan achtte de rechtbank een vergoeding van \$2.700.000 gepast – de winst die de keten binnen twee dagen zou maken aan het verkopen van kopjes koffie. Hoewel deze vergoeding uiteindelijk is bijgesteld naar \$640,000, blijft de zaak toonaangevend voor het klimaat dat heerst in de Verenigde Staten.¹³ Waar men misschien instinctief deze zaak zou beoordelen als een simpel huis-, tuin- en keukenongeluk, blijkt dat er met de mentaliteit van een claimcultuur een flinke compensatie uit te halen valt.

2.2 Nederlandse toestanden?

Nu duidelijk is wat de claimcultuur is en dat deze aanwezig is in de Verenigde Staten, wordt er binnen de literatuur veelvuldig gespeculeerd of deze cultuur ook is overgewaaid naar andere landen. Hieruit voortvloeiende wordt ook de vraag gesteld of er binnen Nederland sprake is van een opkomende claimcultuur, of dat deze misschien zelfs al gevestigd is. Een eenduidig antwoord lijkt echter te ontbreken. Deze vraag kan namelijk op verschillende manieren worden beantwoord, aangezien deze kwestie vanuit meerdere perspectieven kan worden gekeken. In deze paragraaf zal achtereenvolgens worden gekeken naar de bestaande data over het aantal en de hoogte van schadeclaims, als naar opvallende rechtsontwikkelingen die zich in het kader van een claimcultuur hebben voorgedaan op het gebied van jurisprudentie en wetgeving.

---

¹¹ Cumbo, J. (2004). 'What is compensation culture', Financial Times, <https://www.ft.com/content/4dcf6fa4-4ac2-11d9-a0ca-00000e2511c8>.

¹² No. CV 93 02419, 1995 WL 360309 (Bernalillo County, N.M. Dist. Ct. Aug. 18, 1994) (*Liebeck v. McDonald's Restaurants*).

¹³ Sherowski, E. (1996). *Hot Coffee, Cold Cash: Making the Most of Alternative Dispute Resolution in High-Stakes Personal Injury Lawsuits*. Ohio State Journal on Dispute Resolution, 11(4), p. 521.

2.2.1 Statistieken.

Eén manier om te beoordelen of er sprake is van een opkomende, dan wel gevestigde claimcultuur is door te kijken naar data over het aantal claims dat bij de rechtbank wordt ingediend, en over de hoogte van deze claims. Indien hier een stijgende lijn in te zien zou zijn, zou er mogelijk kunnen worden geconcludeerd dat de claimcultuur over lijkt te waaien vanuit de Verenigde Staten. Toch blijkt deze benadering van de vraag geen uitsluitend antwoord te bieden. Er zijn namelijk auteurs die op basis van de cijfers rondom schadevergoedingszaken, zoals bijvoorbeeld een rapport van het WODC over het aantal claims bij de rechtbank, stellen dat er geen aanleiding bestaat om aan te nemen dat in Nederland sprake is van een claimcultuur.¹⁴ Volgens hen is er geen stijging in het aantal claims te zien, en is er ook geen groei in de bedragen die doorgaans gevorderd worden.¹⁵ Anderzijds zijn er auteurs die stellen dat er helemaal geen conclusies kunnen worden getrokken uit deze cijfers, omdat er geen zorgvuldige inventarisatie is gedaan en er dus simpelweg niet genoeg data is om een uitspraak te doen over de stand van zaken in Nederland.¹⁶ Het rapport van het WODC ziet namelijk alleen toe op de periode 1997-2000. Waar de een stelt dat er geen conclusie kan worden getrokken omdat er geen data is over een stijging in het aantal claims en de gemiddelde hoogte ervan, ziet de ander ditzelfde gebrek aan data als bewijs dat er dus ook geen stijging in het aantal claims is te zien. Het blijkt dus slechts een kwestie van interpretatie.

Naast het WODC rapport zijn er in de daarop volgende jaren nog enkele andere rapporten uitgebracht over de stand van zaken wat betreft de claimcultuur in Nederland. Eind 2004 verscheen een rapport van de Commissie Tegemoetkomingen bij Rampen en Calamiteiten, waarbij naar aanleiding van de vuurwerkramp in 2000 werd gezocht naar een manier hoe financiële compensatie moet verlopen bij rampen.¹⁷ Tot de bevindingen van de commissie behoorde onder meer er dat er een toenemende behoefte in de huidige samenleving is om schade zo snel mogelijk elders te laten vallen. Ze benoemde een verminderde tolerantie voor ongelukken en andere pech door toeval.¹⁸ In plaats van dit te accepteren, is er een druk om

---

¹⁴ Eshuis, R.J.J. (2003), *'Claims bij de rechtbank'*, Onderzoeksrapport WODC.

¹⁵ Verheij, A.J. (2009). *'Onrechtmatige Daad'*, Monografieën Privaatrecht, 4, 10.3.

¹⁶ Vermolen J.M. & Van Boom, W.H. (2017). *'Wetgeving en claimcultuur: rationeel proces of politiek ritueel?'*, Nederlands Tijdschrift voor Burgerlijk Recht, 35(8), p. 245; Verheij, A.J. (2009). *'Onrechtmatige Daad'*, Monografieën Privaatrecht, 4, 10.3.

¹⁷ Borghouts, H.C.J.L. (2004). *'Solidariteit met beleid: Aanbevelingen over financiële tegemoetkomingen bij rampen en calamiteiten'*. Commissie tegemoetkoming bij rampen en calamiteiten, p. VI.

¹⁸ Borghouts, H.C.J.L. (2004). *'Solidariteit met beleid: Aanbevelingen over financiële tegemoetkomingen bij rampen en calamiteiten'*. Commissie tegemoetkoming bij rampen en calamiteiten, p. VII.

iets of iemand anders hiervoor verantwoordelijk te stellen. De uitkomsten van dit rapport wezen dan ook sterk in de richting van een claimcultuur in Nederland.¹⁹ In 2017 is een rapport verschenen van de Algemene Rekenkamer, waarin ook een analyse is gemaakt van het aantal schadevergoedingen en de hoogte van deze vergoedingen.²⁰ Hoewel dit rapport zich alleen heeft toegespitst op vergoedingen aan ex-verdachten in het kader van onterechte voorlopige hechtenis, was op dit vlak een duidelijke stijging te zien in het aantal, maar een daling in de hoogte van vergoedingen.²¹ Waar in 2005 circa 2.000 personen schadevergoedingen werden toegekend met totale hoogte van €5,4 miljoen, werden in 2016 ruim 6.000 personen een vergoeding toegekend met een totale hoogte van €8 miljoen.²² Echter, gezien de geringe reikwijdte van het onderzoek, kunnen deze data op zichzelf niet leiden tot een conclusie over de opkomst dan wel het bestaan van een claimcultuur.

Wel is duidelijk dat er in Nederland geen sprake lijkt te zijn van de exorbitante bedragen die bijvoorbeeld in de Verenigde Staten worden geëist. Hoewel het in Nederland aan de rechter is om de hoogte van de schade vast te stellen op de wijze die het meest met de aard ervan in overeenstemming is,²³ wordt hier bij posten zoals immateriële schade en letselschade in de praktijk doorgaans terughoudend over geoordeeld²⁴ – volgens velen zelfs té terughoudend.²⁵ Hierbij wordt in veel gevallen gebruik gemaakt van bepaalde richtlijnen, zoals het informatieblad *Affectieschade*²⁶ en de *Smartengeldgids van Verkeersrecht*.²⁷ Hoewel er geen cijfers zijn over de gemiddelde schadevergoeding in Nederland, blijkt uit de richtlijnen die er voor rechters bestaan dat vergoedingen slechts bij hoge uitzondering boven de € 50.000,-

---

¹⁹ Helstoot, I., Pieterman, R. & Hanekamp, J. (2011). *'Risico's en redelijkheid: Naar een nieuw beoordelingskader voor risico's in Nederland'*, Boom Juridische Uitgevers, p. 77.

²⁰ Algemene Rekenkamer (2017). *'Voorarrest: verdachten in de cel. Een kwalitatieve analyse van in verzekeringstelling en voorlopige hechtenis'*, Rapport Algemene Rekenkamer, p. 26-31.

²¹ De oorzaak van deze daling was gelegen in het feit dat het aantal claims voor korte hechtenissen was verzesvoudigd, terwijl het aantal claims voor lange hechtenissen redelijk gelijk was gebleven. Voor deze kortere hechtenissen ligt de gemiddelde vergoeding veel lager, waardoor de stijging van het aantal claims en de gemiddelde vergoeding niet gelijk oploopt, aldus het rapport van de Algemene Rekenkamer.

²² Algemene Rekenkamer (2017). *'Voorarrest: verdachten in de cel. Een kwalitatieve analyse van in verzekeringstelling en voorlopige hechtenis'*, Rapport Algemene Rekenkamer, p. 26-31.

²³ Art. 6:97 BW.

²⁴ Hartlief, T. (2012). *'Smartengeld in Nederland anno 2012: tijd voor een steen in stilstaand water?'*, in: Donkerlo M. & Van Werkhoven M.L.A. (red.), *'Smartengeld: uitspraken van de Nederlandse rechter over de vergoeding van immateriële schade'*, ANWB, p. 11.

²⁵ Visscher, L. T. (2015). *'Over stagnatie, achteruitgang, bevrozing en stilstaand water: hoe hoog zou smartengeld bij letselschade eigenlijk moeten zijn?'* in: Donkerlo M. & M.L.A. van Werkhoven M.L.A. (red.), *'Smartengeld: uitspraken van de Nederlandse rechter over de vergoeding van immateriële schade'*, ANWB, p. 8.

²⁶ Ministerie van Justitie en Veiligheid (2019). *'Informatieblad Affectieschade in strafzaken'*, Rijksoverheid, p. 2.

²⁷ Donkerlo, M. (2022). *'Smartengeld: Uitspraken van de Nederlandse rechter over de vergoeding van immateriële schade'*, ANWB.

uitkomen.²⁸ Vergoedingen die oplopen tot in de miljoenen, zoals in de Verenigde Staten zo nu en dan voorkomt, is in Nederland ondenkbaar.

2.2.2 Jurisprudentie

Hoewel elementen van de bovenstaande rapporten lijken te wijzen in de richting van het bevestigen van een claimcultuur, kunnen data over het aantal en de hoogte van claims niet op zichzelf uitsluitend bieden bij het beantwoorden van de vraag of deze cultuur aanwezig is in Nederland. Aangezien deze data niet veel informatie geven over de context, zal de vraag ook moeten worden benaderd vanuit andere, aanvullende invalshoeken. Hiervoor kan bijvoorbeeld ook worden gekeken naar de rechtsontwikkelingen die er in de afgelopen jaren hebben plaatsgevonden. Wanneer blijkt dat deze in overwegende mate claimgedrag zouden kunnen stimuleren, bijvoorbeeld door het verruimen van aansprakelijkheid, zou volgens deze weg misschien kunnen worden gesteld dat in Nederland sprake is van een groeiende claimcultuur. Er zijn een aantal ontwikkelingen op juridisch gebied waarvan zou kunnen worden gesteld dat zij een dergelijk karakter hebben. Hierbij kan worden gedacht aan bepaalde aansprakelijkheidsverruimende uitspraken door de Hoge Raad of aan nieuwe aangenomen wetten van een soortgelijk kaliber.

Wanneer er wordt gekeken naar de jurisprudentie van de Hoge Raad vanaf de jaren '90, lijkt er een neiging te zijn om aansprakelijkheid steeds ruimer op te vatten. Hierbij gaat het om een ruimer toepassingsgebied van aansprakelijkheid, maar ook over een uitbreiding van de bestaande regresmogelijkheden. Een voorbeeld hiervan is de uitbreiding van aansprakelijkheid binnen het verkeer. Bij een ongeval tussen een gemotoriseerde en een ongemotoriseerde verkeersdeelnemer stelt art. 185 WvW dat in beginsel de bestuurder van het gemotoriseerde voertuig verplicht is om schade te vergoeden.²⁹ In lid 1 van dit artikel staat een overmachtsverweer opgenomen, waarmee de bestuurder onder deze schadevergoedingsverplichting uit kan komen. Daarnaast kan eventueel het eigen schuld-verweer van art. 6:101 BW worden toegepast als billijkheidscorrectie om de schadevergoedingsplicht te verminderen.³⁰ Hoewel deze bepalingen niet het karakter van een claimcultuur lijken te hebben, geeft de aanvulling van de Hoge Raad een ander beeld. In 1990 en 1992 kwam deze namelijk in de arresten Kolkman/Nationale Nederlanden en IZA/Vrerink met de aansprakelijkheids-

---

²⁸ Van Dijk, C. H. (2013). *'De rol van partijen in de discussie over de hoogte van het smartengeld'*, Verkeersrecht Artikelen, 96(7).

²⁹ Art. 185 lid 1 WvW.

³⁰ Art 6:101 BW.

verruimende 50%- en 100%-regel. Hiermee wordt bedoeld dat in het geval van een ongeluk tussen een gemotoriseerde en een ongemotoriseerde verkeersdeelnemer, de gemotoriseerde deelnemer altijd 50% van de schade dient te vergoeden indien het ongemotoriseerde slachtoffer 14 jaar of ouder is³¹, en 100% van de schade dient te vergoeden indien het ongemotoriseerde slachtoffer jonger dan 14 jaar is.³² Enkel in het geval van opzet of aan opzet grenzende roekeloosheid kan de gemotoriseerde deelnemer nog een beroep doen op het overmachtsverweer van art. 185 WvW. De billijkheidscorrectie van 6:101 BW lijkt zijn functie sinds deze uitspraken te zijn verloren. Het overmachtsverweer is misschien in theorie nog wel aanwezig, maar aangezien de drempel voor het aantonen van opzet of aan opzet grenzende roekeloosheid dusdanig hoog ligt, is deze mogelijkheid voor gemotoriseerde deelnemers inmiddels ook verwaarloosbaar. In praktijk heeft dit dus geleid tot een sterke uitbreiding van de aansprakelijkheid, en wordt deze ontwikkeling door sommige auteurs gekoppeld aan het bestaan van een claimcultuur.³³

Ook in de volgende decennia lijkt de Hoge Raad een voorkeur te laten zien voor het beschermen van degene die schade lijdt in plaats van degene die schade toebrengt. Een voorbeeld dat deze tendens goed laat zien is de uitbreiding van kring van gerechtigden die in aanmerking komen voor een vergoeding zoals geïntroduceerd in het *Taxibus*-arrest.³⁴ Het ging in deze zaak om een vrouw die op een vreselijke wijze ontdekte dat haar 5-jarig dochtertje was overleden door een verkeersongeval. Aangezien zij door deze traumatische ervaring PTSS had opgelopen, diende zij een claim in om de therapiekosten vergoed te krijgen, als ook een claim voor smartengeld. Ten tijde van dit voorval werd er geen vergoeding toegekend voor affectieschade of andere afgeleide schade. Toch koos de Hoge Raad er in dit arrest voor om, gelet op de ernst van de situatie, een vergoeding toe te kennen aan de moeder. In dit arrest werd het concept van ‘shockschade’ geïntroduceerd. Via deze constructie was er geen sprake van afgeleide schade, maar kon er in uitzonderlijke gevallen een vergoeding worden uitgekeerd voor letsel dat een derde zelf oploopt ten gevolge van een onrechtmatige handeling tussen twee andere partijen. De moeder werd hierdoor dus gezien als primair slachtoffer. Hoewel de kring van gerechtigden die in aanmerking kwamen voor vergoeding strikt volgens het Burgerlijk Wetboek bepaald waren, werd in dit arrest voor het eerst afgeweken van deze mogelijkheden en werd het schadevergoedingsrecht verruimd.

---

³¹ HR 28 februari 1992, NJ 1993, 566, ECLI:NL:HR:1992:ZC0526 (IZA/Vrerink).

³² HR 1 juni 1990, NJ 1991, 720, ECLI:NL:PHR:1990:AB7631 (Kolkman/Nationale Nederlanden).

³³ Rijnhout, R. (2013). *Beweging in het aansprakelijkheidsrecht*, Nederlands Tijdschrift voor Burgerlijk Recht, 20(5), p. 172.

³⁴ HR 22 februari 2002, NJ 2002, 240, ECLI:NL:PHR:2002:AD5356 (Taxibus).

Het meest toonaangevende arrest in het kader van de opkomst van de claimcultuur in Nederland is wellicht wel het arrest Achmea/Van Oss uit 2010, ook wel bekend als het Hangmat arrest.³⁵ Het betrof hierbij een vrouw die zeer ernstig letsel had opgelopen nadat zij in een hangmat in de achtertuin was gaan liggen, en de pilaar waaraan deze hangmat was bevestigd was afgebroken en op haar terecht was gekomen. Naast een aantal gebroken botten heeft zij ten gevolge hiervan ook een hoge dwarslaesie opgelopen. De vrouw was getrouwd, en was samen met haar partner eigenaar van het huis en de daarbij horende pilaar. Omdat haar partner dus ook bezitter is van deze paal, besloot de vrouw hem op grond van gebrekkige opstal in de zin van art. 6:174 lid 1 BW aansprakelijk te stellen. In beginsel is het toepassingsgebied art. 6:174 BW gericht op derden, en dus niet op personen binnen de kring der bezitters, waartoe de partner in dit geval behoort. Hoewel dit niet expliciet in de wet noch in de parlementaire geschiedenis wordt benoemd, is de ratio die hieraan ten grondslag ligt het voorkomen van een bepaalde hypocrisie.³⁶ Indien jij je medebezitter verwijt dat deze onrechtmatig heeft gehandeld door een gebrekkige opstal te bezitten, dan zou jou toch dezelfde blaam treffen? In een dergelijk geval vallen de kwalitatief aansprakelijke en het slachtoffer dus samen. Het zou dan ook in eerste instantie in de lijn der verwachting liggen dat eiser in deze zaak nul op het rekest zal krijgen. Toch bleek de Hoge Raad niet mee te gaan in de opvatting dat art. 6:174 BW enkel is gericht op personen buiten de kring der bezitters. Zij oordeelde dat, mede gelet op de ernst van het letsel dat was opgelopen en het feit dat verweerder een aansprakelijkheidsverzekering had die de schade zou vergoeden, de partner aansprakelijk was voor maximaal 50% van de schade.

Deze uitspraak heeft het stof behoorlijk doen opwaaien binnen het aansprakelijkheidsrecht.³⁷ Met een dergelijke uitbreiding van de kring van personen die aansprakelijk konden worden gesteld, ontstond er onzekerheid over de doorwerking van dit arrest wat betreft de reikwijdte van soortgelijke kwalitatieve aansprakelijkheden, zoals bijvoorbeeld aansprakelijkheid voor gebrekkige opstal in de zin van art. 6:173 BW en aansprakelijkheid voor dieren in de zin van art. 6:179 BW.³⁸ Ook was er grote kritiek op de mentaliteit die verscholen ging achter de uitbreiding van art. 6:174 BW. Volgens sommige auteurs zou een dergelijke toepassing van het aansprakelijkheidsrecht ertoe leiden dat dit stelsel steeds meer richting het karakter van het sociaal zekerheidsrecht zou gaan.³⁹ Een sociaal

---

³⁵ HR 8 oktober 2010, NJ 2011, 456, ECLI:NL:HR:2010:BM6095 (Achmea/Van Oss).

³⁶ Noot T. Hartlief bij HR 8 oktober 2010.

³⁷ Hartlief, T. (2011). *'In afwachting van de Franse slag'*, Nederlands Juristen blad, 9.

³⁸ Kottenhagen, R.J.P. (2011). *'Het Hangmat-arrest: Een nieuwe route naar schadevergoeding'*, Nederlands Tijdschrift voor Burgerlijk Recht, 33(6), p. 249.

³⁹ Hartlief, T. (2010). *'Een eenvoudige casus stelt het recht voor problemen'*, Nederlands Juristenblad, 1691.

zekerheidsstelsel garandeert namelijk vergoedingen en tegemoetkomingen, terwijl vergoedingen binnen het aansprakelijkheidsrecht pas worden uitgekeerd wanneer aan strenge vereisten is voldaan. De strenge vereisten zouden door de constructie uit het Hangmat arrest steeds verder versoepeld worden. Binnen het aansprakelijkheidsrecht gaat het om het vergoeden van schade die een ander jegens het slachtoffer middels een onrechtmatige daad heeft aangedaan.⁴⁰ Hiervoor moet er voldaan worden aan de vereisten zoals zijn vastgelegd in het Burgerlijk Wetboek, in boek 6 titel 3. Schade die niet per sé aan deze kwalificatie hoeft te voldoen, kan vergoed worden middels private of sociale verzekeringen.⁴¹ Met de redenering die de Hoge Raad in het Hangmat arrest toepast lijkt zij echter ook deze buiten-aansprakelijkheidsrechtelijke schadeposten binnen het toepassingsbereik van het aansprakelijkheidsrecht te willen laten vallen, waardoor de vereisten van het Burgerlijk Wetboek hun waarde lijken te verliezen. Hiermee lijkt de Hoge Raad het Nederlandse aansprakelijkheidssysteem in te vullen in overeenstemming met het denkbeeld van de claimcultuur.

2.2.3 Wetgeving

Niet alleen binnen jurisprudentie lijken er ontwikkelingen te zijn die een claimcultuur in de hand werken. Ook nieuwe wetgeving lijkt hier een bijdrage aan te leveren. Waar het kabinet in 1999 nog uit angst voor een claimcultuur waarschuwde voor het goedkoper toegankelijk maken van juridische procedures⁴², trad in 2020 de Wet afwikkeling massaschade in collectieve actie (WAMCA) in werking.⁴³ Deze wet maakte het mogelijk om bij een collectieve actie in de zin van art. 3:305a BW ook een schadevergoeding in geld te vorderen. Hiermee zou volgens sommige rechtsgeleerden een claimcultuur in de hand kunnen worden gewerkt, aangezien collectieve acties door deze nieuwe vergoedingsmogelijkheid aantrekkelijker worden voor commercialisatie.⁴⁴ Commerciële actoren zouden hierdoor namelijk kunnen optreden als belangenbehartiger in ruil voor een aandeel in de vergoeding middels een ‘no cure no pay’ clause, zoals wordt gedaan bij de Amerikaanse constructie van ‘third party litigation

---

⁴⁰ Leopold, F. (2010). *“Kwalitatieve aansprakelijkheid jegens medebezitter”*, Tijdschrift voor Personenschade, p. 110.

⁴¹ Hartlief, T. (2010). *‘Een eenvoudige casus stelt het recht voor problemen’*, Nederlands Juristenblad, 1961.

⁴² *Kamerstukken II, 1998-99, 26 630, nr 1.*

⁴³ Staatsblad 2019, 130.

⁴⁴ Tillema, I. (2019). *‘Commerciële actoren in massaschadezaken: pionieren tussen toegang tot het recht en claimcultuur’*, *Ars Aequi*, 6, p. 510.

funding'.⁴⁵ De collectieve actie doet dan ook sterk denken aan de Amerikaanse 'class action', die vaak als kenmerk wordt gezien van de claimcultuur.⁴⁶ De commercialisatie van de collectieve actie zou als gevolg kunnen hebben dat belangenbehartigers vanuit een winstoogmerk zoveel mogelijk zaken willen indienen⁴⁷, waardoor er een toename komt in het aantal claims dat bij de rechtbank wordt ingediend.⁴⁸ Hierdoor zijn er critici die het invoeren van de WAMCA zien als een teken van de aanwezigheid van een claimcultuur in Nederland.⁴⁹

Een andere ontwikkeling binnen de wetgeving die het karakter van een claimcultuur lijkt te hebben is de uitbreiding van de kring van gerechtigden middels de Wet Vergoeding Affectieschade van 1 januari 2019.⁵⁰ Vóór de invoering van deze wet was het enkel mogelijk om een schadevergoeding te vorderen als je direct slachtoffer was. In het verlengde van de mentaliteit van het reeds besproken Taxibus arrest werd het middels deze wet ook mogelijk voor naasten en nabestaanden van een slachtoffer om schadevergoeding in bepaalde gevallen smartengeld te vorderen op grond van art. 6:107 en 6:108 BW.⁵¹ Waar bij het Taxibus arrest nog geen gebruik kon worden gemaakt van deze regeling, bleek de Hoge Raad al te zoeken naar een manier om de kring van gerechtigden uit te breiden. Voortaan is een dergelijke zoektocht dus niet meer nodig, de wetgever heeft deze mogelijkheid nu voor derden toegankelijk gemaakt. Al tijdens de parlementaire behandeling gaf het voorstel aanleiding tot bezorgdheid voor het bevorderen van een claimcultuur bij verschillende fracties.⁵² Het heeft dan meer dan 10 jaar geduurd voordat het voorstel na enkele verwerpingen als wet werd aangenomen. De zorgen van deze fracties worden echter ook overgenomen in de doctrine.⁵³

Aangezien er geen alomvattende cijfers bestaan over de opkomst dan wel aanwezigheid van een claimcultuur in Nederland, kunnen er geen harde conclusies worden getrokken over deze kwestie. Toch kunnen er wel aan de hand van de genoemde ontwikkelingen bepaalde patronen worden herkend die neigen naar de mentaliteit van een claimcultuur. Hoewel deze

---

⁴⁵ De Morpurgo, M. (2011) 'A comparative legal and economic approach to third party litigation funding', *Cardozo Journal Of International Law & Comparative Law*, 19, p, 347.

⁴⁶ Maatman, R.H. & Coemans, A.F.A. (2007). 'Class actions made easy', *Tijdschrift voor Ondernemingsbestuur*, 2, p. 43.

⁴⁷ Tillema, I. (2016). 'Commerciële motieven in privaatrechtelijke collectieve acties: olie op het vuur van de claimcultuur?', *Ars Aequi*, 5, p. 340.

⁴⁸ Kroes, F. (2008). 'The beauty and the beast? Over 'class actions', de claimcultuur en het toenemend beroep op de rechter', *Nederlands Tijdschrift voor Burgerlijk Recht*, 36(7), p. 268.

⁴⁹ Weterings, W.C.T. (2020). 'Procesfinanciering door derden bij collectieve schadevergoedingsclaims: Op zoek naar een balans', *Aansprakelijkheid, Verzekering & Schade*, 3(14), p. 82.

⁵⁰ Staatsblad 2018, 132.

⁵¹ Lindenbergh, S.D. (2018). 'De wet affectieschade in werking', *Verkeersrecht*, 156, p. 407.

⁵² *Kamerstukken I*, 2009-10, 28 871.

⁵³ Van Hoppe, L. (2018). 'De wet vergoeding affectieschade', *Verkeersrecht*, 155.

ontwikkelingen binnen de literatuur verschillende interpretaties kennen, is de vrees van zij die stellen dat er wel aanwijzingen zijn voor een opkomst van een claimcultuur te begrijpen. Door de uitbreiding van aansprakelijkheid en kring van gerechtigden die voor vergoeding in aanmerking komen, en het verlagen van de drempel naar de rechter via collectieve acties, moet er serieus rekening worden gehouden met de mogelijkheid dat een claimcultuur kan ontstaan in Nederland.

2.3 Nuancering en conclusie

Voordat er op basis van de bovenstaande paragraaf wordt geconcludeerd dat er in Nederland wel of geen sprake is van een claimcultuur, zijn er enkele nuances die aan deze discussie moeten worden aangebracht. Zo is een vergelijking met het juridische klimaat dat in de Verenigde Staten heerst niet geheel eerlijk. Zeker wanneer deze vergelijking wordt toegespitst op de hoogtes van bedragen moet hierbij worden benoemd dat er in de Verenigde Staten een ander systeem wat betreft schadevergoedingen bestaat. Het is hier namelijk gebruikelijk om bovenop het vergoeden van de schade die het slachtoffer heeft opgelopen, een privaatrechtelijke boete – ook wel bekend als ‘punitive damages’ – op te leggen.⁵⁴ Hoewel deze boete niet direct geëist wordt, gaat een groot deel hiervan doorgaans naar de eiser.⁵⁵ Zeker wanneer de aansprakelijke partij vermogend is, kunnen deze boetes ertoe leiden dat de totale vergoeding hoog oploopt. Wanneer deze boete niet mee wordt genomen in de beschouwing van de hoogte van een schadevergoeding, zal er dus een andere uitkomst zijn in de vergelijking met Nederlandse vergoedingen, en zullen deze bedragen een stuk dichterbij elkaar liggen. Hoewel er in Nederland geen interesse lijkt te zijn om een dergelijk systeem ook in het nationale rechtsstelsel te implementeren, is een dergelijke belangstelling wel opkomend op Europees rechtelijk niveau.⁵⁶ Wellicht is het dus een kwestie van tijd voordat deze ontwikkeling ook in Nederland voet aan de grond krijgt.

Ook op de claimcultuur-positieve ontwikkeling die de jurisprudentie lijkt door te maken moet een kanttekening worden aangebracht. Zo heeft de Hoge Raad in de jaren volgend op aansprakelijkheidsverruimde arresten zoals het Hangmat arrest beperkingen gesteld aan hoe ver

---

⁵⁴ Van Nispen, C.C.J.C. (2018). ‘Sancties in het vermogensrecht’, Monografieën BW, A11(27).

⁵⁵ Owen, D.G. (1994). ‘A punitive damages overview: Functions, problems, and reform’, Villanova Law Review, 39(2), p. 363.

⁵⁶ Tjong Tjin Tai, E. (2018). ‘Een Europees schadebegrip’, Nederlands Tijdschrift voor Burgerlijk Recht, 35(1), p. 35; Meurkens, R. C. (2014). ‘Punitive damages: the civil remedy in American law, lessons and caveats for continental Europe’, Wolters Kluwer Business, p. 383.

deze verruiming door kon werken.⁵⁷ Een voorbeeld hiervan is het *Imagine* arrest uit 2016, dat doorgaans ook wel *Hangmat II* wordt genoemd.⁵⁸ Hierbij probeerde eiser haar partner via de *Hangmat*-constructie haar partner als medebezitter aansprakelijk te stellen voor schade die zij had opgelopen door het paard dat van zowel eiser zelf als van haar partner was. De Hoge Raad oordeelde dat dit niet mogelijk is bij kwalitatieve aansprakelijkheid voor dieren in de zin van art. 6:179 BW, aangezien dieren zelf over een onvoorspelbare energie beschikken. Een medebezitter is hierdoor dus in mindere mate verantwoordelijk voor een dier dat schade toebrengt dan voor een gebrekkige opstal. Op deze manier is de verregaande verruiming van het *Hangmat* arrest toch enigszins ingedamd.

Naast de opvallende verruiming van aansprakelijkheid heeft de Hoge Raad ook in bepaalde situaties juist een verhoogde drempel voor aansprakelijkheid aangenomen. Hierbij moet worden gedacht aan sport- en spel situaties, of huis-, tuin- en keukenongelukken. Om dergelijke situaties niet te zeer in de juridische sfeer te betrekken, wordt er bij sport- en spel situaties vanuit gegaan dat men bij deelname bepaalde risico's op de koop toeneemt. Zo komt letsel opgelopen door een tennisbal tegen het oog⁵⁹ of een mislukte high-five na een voetbalwedstrijd⁶⁰ niet in aanmerking voor vergoeding. Bij huis-, tuin- en keukenongelukken wordt er vanuit een zelfde ratio rekening gehouden met de mogelijkheid van een ongelukkige samenloop van omstandigheden – ongelukken gebeuren nou eenmaal. Het is dus niet mogelijk om een ander aansprakelijk te stellen voor het laten vallen van een kast tijdens een verhuizing⁶¹, of het per ongeluk slaan van iemand met een terug zwiepende tak tijdens een boswandeling.⁶²

Er zijn dus pogingen vanuit de rechtspraak om de uitbreiding van de reikwijdte van aansprakelijkheid in te dammen, en het juridisch klimaat van Nederland kan niet één op één worden vergeleken met dat heersend in de Verenigde Staten. Toch lijkt er sprake te zijn van een algehele trend waarin geprobeerd wordt het bereik van aansprakelijkheid steeds verder door te trekken. Het feit dat de Hoge Raad daar, zoals in de bovenstaande arresten blijkt, niet altijd in meegaat, doet niet af aan de groeiende neiging dat vergoeding moet worden gezocht voor schade die in het normale leven nou eenmaal kan voorkomen. Hoewel deze trend met name in de jaren '90 lijkt te zijn opgekomen, is er geen signaal dat hierin sprake is van een daling.

---

⁵⁷ Zeeman, A.A.M. (2016). *'De Hangmat-doctrine begrensd'*, *Aansprakelijkheid, Verzekering & Schade*, (4)21.

⁵⁸ HR 29 januari 2016, NJ 2016, 173, ECLI:NL:PHR:2015:2307 (*Imagine*).

⁵⁹ HR 19 oktober 1990, NJ 1992, 621, ECLI:NL:HR:1990:AD1456 (*Tennisbal*).

⁶⁰ Rb 27 juli 2016, NJ 2016, 431, ECLI:NL:RBGEL:2016:4775.

⁶¹ HR 12 mei 2000, NJ 2001, 300, ECLI:NL:HR:2000:AA5784 (*Verhuizende zusjes*).

⁶² HR 9 december 1994, NJ 1996, 403, ECLI:NL:HR:1994:ZC1576 (*Zwiepende tak*).

Concluderend lijkt er te kunnen worden gesteld dat er nog geen harde bewijzen zijn dat er in Nederland op dit moment sprake is van een claimcultuur, in ieder geval niet zoals deze zich in de Verenigde Staten heeft gemanifesteerd. De statistieken rondom dit onderwerp zijn niet toereikend om de aanwezigheid van een dergelijke cultuur te kunnen bewijzen noch ontkrachten. Wel is er op basis van ontwikkelingen in de wetgeving en jurisprudentie begrip op te brengen voor de vrees voor een claimcultuur die in Nederland zou kunnen ontstaan, aangezien deze ontwikkelingen een gunstig klimaat voor een claimcultuur kunnen bieden. Of het waarschijnlijk is dat een claimcultuur zich op basis hiervan daadwerkelijk zal ontwikkelen, hangt af van de mechanismen die hieraan ten grondslag liggen en of deze processen in Nederland plaatsvinden. Dat de symptomen nog niet aanwezig zijn, wil niet zeggen dat de samenleving gezond is.

3. Mechanismen en voedingsbodem

Hoewel er dus geen harde bewijzen zijn voor de aanwezigheid van een claimcultuur in Nederland, zijn er wel juridische ontwikkelingen die de weg vrijmaken voor een claimcultuur. Door de opening die deze ontwikkeling biedt voor de opkomst van een claimcultuur, zal er nader moeten worden gekeken naar welke factoren een voedingsbodem bieden voor het ontwikkelen van een claimcultuur. Hierbij zal ook worden gelet op de problematiek van deze factoren, en de wijze waarop deze bijdragen aan de negatieve lading die het begrip ‘claimcultuur’ met zich meebrengt. Met het oog op de onderzoeksvraag zal in dit hoofdstuk worden gekeken naar de factoren die een voedingsbodem voor de ontwikkeling van een claimcultuur bieden, en de mate waarin deze factoren aanwezig zijn in Nederland. Op deze manier kan worden geconcludeerd of de vrees die er bestaat ten aanzien van de ontwikkeling van een claimcultuur in Nederland gegrond is.

3.1 Waar komt de claimcultuur vandaan?

Aangezien er geen eenduidige definitie van de term ‘claimcultuur’ bestaat, kan deze term op verschillende manieren worden opgevat. De definitie die voor deze scriptie wordt gehanteerd, ligt in lijn met de invulling die oud-minister Korthals gaf aan dit begrip, oftewel een toename in het aantal schadeclaims en hun omvang. Hierbij speelt ook het vergroten van aansprakelijkheidsmogelijkheden door wetgeving en jurisprudentie een rol. Op basis hiervan lijken veel auteurs te spreken van een toenemende claimcultuurmentaliteit in Nederland. Wat echter niet vaak expliciet benoemd wordt, maar wel een cruciaal element vormt in het discourse rondom de claimcultuur, is de impliciete negatieve lading die aan het begrip kleeft.⁶³ Weinig auteurs of juridische professionals lijken positief tegenover een claimcultuur te staan. Hierdoor wordt al snel vanuit een toename in het aantal en de omvang van schadeclaims geconcludeerd dat er sprake is van een ‘negatieve’ claimcultuur. Maar wellicht is deze conclusie te kort door de bocht, en zit er nog een stap tussen. Indien iemand een schadeclaim van €5.000,- zou vorderen wanneer zijn of haar auto is vernield, zou er minder verontwaardiging over deze claim komen vanuit claimcultuur-critici dan wanneer een zelfde bedrag zou worden gevorderd bij een vernielde fiets. Men heeft als het ware een bepaalde waardering van wanneer claims terecht zijn, en welke bedragen hierbij acceptabel zijn. Meer en hogere claims worden dan al snel

---

⁶³ Keirse, A.L.M. (2007). *‘Nieuwe risico’s: Wie is er bang voor de magnetron’*, Nederlands Juristen Blad, 38(1957), p. 2418.

gezien als ‘onterecht’, hoewel dit niet altijd zo hoeft te zijn. De reeds aangehaalde zaak tegen de tabaksindustrie in de Verenigde Staten wordt vaak als toonbeeld gebruikt voor de exorbitante bedragen die in deze juridische cultuur worden gevorderd. Gelet op de aard en de ernst van de zaak, namelijk het willens en wetens in gevaar brengen van de publieke gezondheid voor financiële winst, is een bedrag van 1.45 miljard dollar voor één van de rijkste organisaties ter wereld misschien niet zo extreem als het in eerste instantie zou lijken.

Zo blijkt dus dat data over de aantallen en de omvang van schadeclaims niet het hele verhaal kan vertellen. De oorsprong van het fenomeen en de redenen die aan de claims ten grondslag liggen zijn van cruciaal belang om invulling te geven aan het normatief karakter van een eventuele groei, en zijn zo dus bepalend voor de kwalificatie van de ‘claimcultuur’. Pas wanneer duidelijk is dat er een toename is in het aantal claims dat vanwege ‘onterechte’ redenen wordt gevorderd, zou deze ontwikkeling als negatief kunnen worden bestempeld. Deze kwalificatie is echter uiterst subjectief, waardoor ook de kwalificatie van een claimcultuur een subjectief karakter krijgt.⁶⁴ Teruggrijpend naar het voorbeeld van de introductie van affectieschade blijkt dat sommigen deze ontwikkeling terecht vinden, terwijl andere deze juist de lichtzinnigheid van claimgedrag versterken.⁶⁵ Toch bestaat er binnen de literatuur enige consensus over twee globale mechanismen die ten grondslag liggen aan een claimcultuur, waarbij ook geargumenteed kan worden dat er omtrent de normatieve waardering ervan bepaalde stromingen bestaan. Dit zijn het juridisch mechanisme van juridisering en het sociologisch mechanisme van individualisering, welke achtereenvolgens besproken zullen worden.

3.1.1 Juridisering

De eerste factor die binnen de literatuur algemeen wordt erkend als drijfveer voor het ontstaan van een claimcultuur, is de juridisering van de samenleving. Met het begrip juridisering wordt bedoeld op een toenemende regeldichtheid, waarbij er door een toename aan wetgeving steeds specifiekere situaties wettelijk geregeld zijn.⁶⁶ Hierbij worden dus ook steeds meer elementen van het dagelijkse leven, die doorgaans geen juridisch karakter bevatten, opeens wel in een juridische context geplaatst. Denk hierbij aan de uitbreiding van de aansprakelijkheidsmogelijkheden zoals geïntroduceerd in het Hangmat-arrest, reeds besproken

---

⁶⁴ Tillema, I. (2019). ‘Commerciële actoren in massaschadezaken: pionieren tussen toegang tot het recht en claimcultuur’, *Ars Aequi*, 6, p. 510.

⁶⁵ Van Boom, W. H. (2001). ‘Troostgeld voor naasten? Een ruimere blik is noodzakelijk’, *Aansprakelijkheid, Verzekering & Schade*, 4, p. 95.

⁶⁶ *Kamerstukken II*, 1998-99, 26 630, nr 1.

in het vorige hoofdstuk, waarbij ongelukken in de huis-, tuin- en keukensfeer in grotere mate voor vergoeding in aanmerking komen. Het uitbreiden van de juridische context naar de persoonlijke sfeer zoals het familieleven, heeft volgens sommige filosofen een negatief effect op de banden die mensen hebben.⁶⁷ Zo stelt Hegel in zijn ‘Propedeutica Filosofica’ dat een intieme of familierelatie enkel kan werken als men elkaar niet als rechtssubject ziet, en er geen juridische verplichtingen naar elkaar bestaan.⁶⁸ Zou men in dit geval toch bepaalde rechten inroepen, dan zou dit mogelijk de morele banden kunnen breken. Een soortgelijke kritiek wordt gedeeld door Habermas, die juridisering als probleem voor morele banden in het algemeen ziet. Volgens hem is juridisering een dilemma: Enerzijds werkt het voordelig voor benadeelden die door uitbreiding van de wet beschermd worden, maar anderzijds ondervinden dezelfde personen op lange termijn schade doordat deze juridisering de sociale banden aantast.⁶⁹

Door de manier waarop juridisering onderlinge banden aantast, zou het mogelijk als gevolg kunnen hebben dat burgers, indien hier aanleiding toe is, situaties in de privé sfeer zelf in hogere mate door een juridische bril gaan bekijken. Het gevolg hiervan is dat hun claimbewustheid toe zal nemen. Indien dit het geval is, kan dit, zo stelt ook Habermas, aanleiding geven tot een gevoel waarbij samenlevingsverbanden niet meer wordt beschouwd als een gemeenschap waarbij men elkaar als naasten ziet, maar waarbij men meer individueel tegenover elkaar komt te staan. Dit kan vervolgens het ontstaan van juridische conflicten vereenvoudigen.⁷⁰ Hier komt ook bij dat een verhoogde dichtheid van regelgeving door juridisering de kans vergroot dat bepaalde rechten met elkaar in botsing komen. Dit biedt, zeker in combinatie met toegenomen juridische vijandigheid van samenlevingsverbanden, een voedingsbodem voor een groei voor het aantal juridische conflicten.⁷¹ Hierdoor zou een toename in het aantal en de hoogte van schadeclaims dus niet per sé voorkomen uit ‘terechte’ aanleidingen, maar vanuit een verhoogde claimbewustheid door verruiming van juridische mogelijkheden.

---

⁶⁷ Loick, D. (2014). ‘Juridification and politics: From the dilemma of juridification to the paradoxes of rights’, *Philosophy & Social Criticism*, 40(8), p. 758.

⁶⁸ Hegel, G. W. F. (1986). ‘*Philosophische Propedeutik*’, in Heidelberg und Nurnberger Schriften, Werke 4 Frankfurt am Main: Suhrkamp, p. 62.

⁶⁹ Habermas, J. (1987) ‘*Theory of Communicative Action Volume 2, Lifeworld and System: A Critique of Functionalist Reason*’, Boston Beacon Press, p. 362.

⁷⁰ Habermas, J. (1987) ‘*Theory of Communicative Action Volume 2, Lifeworld and System: A Critique of Functionalist Reason*’, Boston Beacon Press, p. 364; Put, J., & Van Assche, L. (2013). ‘*Juridisering van de zorgsector: Een verkennende begrips- en fenomeenstudie*’, SWVG-Rapport 11, p. 26.

⁷¹ Boutellier, H., Ippel, P., Nieborg, S. & Kruis, L. (2005). ‘*Veiligheid gegarandeerd’ en ‘Privacy gered’: Twee voorstelbare toekomstbeelden in Nederland anno 2030*’, Verwey-Jonker Instituut, p. 31.

In het verlengde van juridisering als factor die een claimcultuur stimuleert, wordt ook de terugtrekkende rol die de overheid in de loop der jaren is gaan spelen benoemd. Waar op privaatrechtelijk vlak steeds meer geregeld wordt, wordt op publiekrechtelijk vlak steeds meer losgelaten. Sinds de jaren '90 is de overheid zich namelijk bewust minder gaan mengen met bepaalde economische en sociale processen waar burgers mee te maken hebben.⁷² Door deze toegenomen selectiviteit in interventies is de burger, in lijn met een opkomend neoliberaal gedachtegoed, steeds meer op zichzelf toegewezen.⁷³ Deze wordt hierin tegemoet gekomen door het krijgen van meer ruimte om conflicten zelf op te lossen. De reeds besproken juridisering biedt hier de benodigde handvatten voor. Tegelijkertijd komt er echter ook een grotere verantwoordelijkheid bij de burger te liggen. Aangezien de overheid in haar terugtrekkende rol minder begeleiding biedt aan de burger in conflict, zal deze burger zijn hulp elders zoeken, bijvoorbeeld bij de rechter. Deze wending is invoelbaar; wanneer blijkt dat de overheid uit onmacht dan wel uit onwil geen hulp biedt bij het tegengaan of voorkomen van onrecht, is het inschakelen van een onafhankelijke en onpartijdige rechter een goed alternatief.⁷⁴ Zo is het ontstaan van een claimcultuur volgens sommige auteurs een logisch gevolg van een terugtrekkende overheid.⁷⁵

De afnemende inmenging van de overheid op het gebied van rechtsbescherming leidt op zichzelf niet direct tot een toename in 'onterechte' aanleidingen om claims in te dienen. Deze ontwikkeling ziet eerder toe op een verschuiving van deze taak van de wetgevende en uitvoerende macht naar de rechtsprekende macht, aangezien het door deze afgenomen inmenging en toegenomen regeldichtheid steeds meer aan de rechtbanken wordt overgelaten om conflicten op te lossen. Volgens Mariano Croce zou juridisering hierdoor niet zo zeer als een juridisch proces moeten worden gezien, maar meer als een politiek proces.⁷⁶ De aanleiding van de claims zou hierdoor niet direct moeten verschillen, maar dit zou wel betekenen dat politieke kwesties nu ook via een juridische weg kunnen worden opgelost, in plaats van enkel

---

⁷² Van der Veen, R. (1999). *'Vijftien jaar herziening van de Nederlandse verzorgingsstaat'*, In: Engbersen, G., Vrooman, J.C. & Snel, E. *'Armoede en verzorgingsstaat: vierde jaarrapport armoede en sociale uitsluiting'*, Amsterdam University Press, p. 69; In de toelichting op haar begroting voor 1998 schreef voormalig minister van justitie Sorgdrager; „... de overheid (is) selectiever geworden met interventies in economische en sociale processen. Er wordt meer ruimte gelaten aan de eigen verantwoordelijkheden van de burger, dat wil zeggen aan private initiatieven en marktmechanismen. (...)”

⁷³ Lindenbergh, S. & Mascini, P. (2013). *'Schurende dilemma's in het aansprakelijkheidsrecht – De spanning tussen financiële en relationele compensatie'*, in: Van Boom, W.H. (red), *'Capita civilologie: Handboek empirie en privaatrecht'*, Boom Juridische Uitgevers, p. 452.

⁷⁴ Kok, M. (2003). *'Rechtshulp nader onderzocht: Een onderzoek naar de invloed van juridisering op de ontwikkelingen in de rechtshulp'*, Onderzoeksrapporten Wetenschapswinkel Vrije Universiteit, nr. 0305, p. 28.

⁷⁵ Stolker, C. (2001). *'De burger hangt aan de toga'*, Trouw: De verdieping, Achtergrond, p. 22.

⁷⁶ Croce, M. (2021). *'Juridification as politics: An institutional view'*, *Philosophy & Social Criticism*, 47(9), p. 1026.

via een politieke weg. Volgens deze kritiek zou dit dus ook kunnen leiden tot een toename in het aantal en een verschil in de aanleiding van claims. Daarnaast werkt deze verschuiving een ontwikkeling in de hand die op nog een andere manier invloed heeft op de aanleiding voor het indienen van claims. Met het overdragen van de taak van rechtsbescherming naar rechtsprekende macht werd namelijk de mogelijkheid gecreëerd om deze taak te commercialiseren. Verzekeringsmaatschappijen hebben deze taak op zich genomen; het afhandelen van claims wordt in grote en toenemende mate uitbesteed aan commerciële partijen zoals verzekeraars of letselschadeadvocaten.⁷⁷ Deze partijen houden zich bezig met zowel de keuze om een claim in te dienen als de hoogte van de te vorderen vergoeding. Door inmenging van dergelijke commerciële actoren wordt het gestimuleerd om calculerend te handelen: het is niet meer burger versus burger, maar steeds vaker commerciële partij versus commerciële partij.⁷⁸ Conflicten krijgen hierdoor ook een steeds serieuzere en meer juridische toon. Aangezien deze commerciële partijen er ook belang bij hebben om zo veel mogelijk claims in te dienen, wordt vanuit deze kant een claimcultuur gestimuleerd.⁷⁹ Hierbij komt een toename in het aantal en de hoogte van claims dus niet uit 'rechtvaardige' redenen, maar gaat er een winst oogmerk achter schuil.

Concluderend kan er dus worden gesteld dat de toenemende regeldichtheid, oftewel juridisering, een claimcultuur op twee manieren in de hand werkt. Ten eerste creëert het een toenemende juridische rivaliteit, aangezien de wet steeds meer op alledaagse situaties toeziet, en er door de hoeveelheid wetten steeds vaker botsende regelgeving ontstaat. Ten tweede verschuift het, in combinatie met de terugtrekkende rol die de overheid is gaan spelen, de rol van rechtsbescherming van de wetgevende en uitvoerende macht naar de rechtsprekende macht. Hierdoor is er een grotere markt geopend voor het commercialiseren van rechtsbescherming, waardoor commerciële partijen zoals verzekeraars en advocatenkantoren financieel belang hebben bij het stimuleren van het indienen van schadeclaims. Deze twee factoren dragen dus bij aan een gunstig klimaat voor een claimcultuur.

---

⁷⁷ Schwitters, R. (2011). 'Wat zijn de maatschappelijke gevolgen van een instrumenteel aansprakelijkheidsrecht?' In: Hertogh, M. & Weyers, H.(red.), 'Recht van onderop: Antwoorden uit de rechtssociologie', Ars Aequi Libri, p. 334.

⁷⁸ Lindenbergh, S. & Mascini, P. (2013). 'Schurende dilemma's in het aansprakelijkheidsrecht – De spanning tussen financiële en relationele compensatie', in: Van Boom, W.H. (red), 'Capita civilologie: Handboek empirie en privaatrecht', Boom Juridische Uitgevers, p. 452.

⁷⁹ Van Zeijl, F. (2003). 'De moderne aflaatbrief', In: Mertens, F.H.J. 'Pech moet Weg', Amsterdam University Press, p. 54.

3.1.2 Individualisering

De zojuist besproken juridisering is niet de enige factor die verantwoordelijk is als voedingsbodem voor een claimcultuur. Naast deze ontwikkeling wordt doorgaans namelijk ook een andere factor erkend die vooral ook in combinatie met juridisering als stimulans voor een claimcultuur lijkt te fungeren. Deze factor is de toenemende individualisering in de Westerse samenleving. Met deze term wordt bedoeld op het algehele proces van decollectivering van de samenleving, waarbij er tot een andere balans tussen een individu en de samenleving wordt gekomen.⁸⁰ Hierbij is er onder andere sprake van de-institutionalisering, ook wel ‘onthechting’ genoemd. Dit houdt in dat er een verminderd belang is voor traditionele banden met groepen zoals familie, burens, verenigingen of de kerk. Ook gaan sociale categorieën zoals leeftijd, geslacht of gedeelde opvattingen een kleinere rol spelen. Deze algehele decollectivering leidt tot een grotere ruimte voor het individu, waarbij deze meer keuzevrijheid krijgt en in staat is om eigen waarden te ontwikkelen.

Uit verschillende onderzoeken blijkt dat er in Nederland de afgelopen decennia sprake is van toenemende individualisering. Met name de onthechting met traditionele instanties zoals politieke verenigingen en de kerk is drastisch toegenomen. Zo is het percentage kerkleden in de periode 1979-2000 afgenomen van 58% naar 38%, en is het percentage Nederlanders dat het traditionele Christelijke geloof onderschrijft in dezelfde periode gehalveerd, namelijk met een daling van 38% naar 19%.⁸¹ Deze onthechting wordt in verband gebracht met het verlaten van traditionele normen en waarden, die worden vervangen door normen en waarden die meer zijn toegespitst op het individu in plaats van de groep. Zo is er tegelijk met de politieke en religieuze onthechting een lineaire toename te zien in het belang voor factoren op individueel niveau, zoals carrière, financiële zekerheid, en hedonistische waardenoriëntaties gerelateerd aan het kunnen doen en laten wat men wil.⁸² Deze gegevens laten een duidelijke verschuiving zien in de balans tussen het individu en de samenleving, waarbij individuele normen en waarden steeds meer prioriteit krijgen, ten koste van collectieve normen en waarden. Op deze manier kan tot de conclusie worden gekomen dat er in Nederland sprake is van toenemende individualisering.

Hiermee is echter niet gezegd dat de hedendaagse Nederlander in volledig isolement leeft. Ook deze burger zoekt nog verbinding met de samenleving, maar tegenwoordig zijn deze

---

⁸⁰ Duyvendak, J. W. (2004). *‘De individualisering van de samenleving en de toekomst van de sociologie’*, Tijdschrift Sociologie, 51(3-4), p. 495.

⁸¹ Felling, A. J. A. (2004). *‘Het proces van individualisering in Nederland: een kwart eeuw sociaal-culturele ontwikkeling’*, Radboud University Nijmegen, p. 24-26.

⁸² Felling, A. J. A. (2004). *‘Het proces van individualisering in Nederland: een kwart eeuw sociaal-culturele ontwikkeling’*, Radboud University Nijmegen, p. 13.

banden doorgaans veel lossler dan in de voorgaande generaties.⁸³ Er wordt dan ook gesproken van een opkomst van de ‘lichte gemeenschappen’, waarbij mensen meer vrijwillig deel worden van deze gemeenschappen en zij zelf de keuzevrijheid hebben om toe of uit te treden.⁸⁴ Zo wordt ook tegenwoordig nog veel waarde gehecht aan familie-, gezins- en partnerrelaties, maar worden ook hier de bestaande relaties gerelativeerd en worden nieuwe relaties toegespitst op de individuele waardenoriëntaties.⁸⁵ Met dit nieuwe belang van individueel aangenomen waarden, komt echter ook een nieuwe vorm van kwetsbaarheid op. Indien deze waarden namelijk worden aangetast door een inbreuk van een ander, wordt deze inbreuk sneller persoonlijk opgevat dan wanneer een groepsnorm wordt aangetast. Dit heeft als gevolg dat een individu eerder het heft in eigen handen zal nemen, en sneller geneigd is onder andere juridische stappen te ondernemen om deze inbreuk recht te zetten.⁸⁶ Dit idee van juridische zelfstandigheid wordt vervolgens ook weer gestimuleerd door de reeds besproken terugtrekkende rol van de overheid, waarbij de opkomst van een liberaal gedachtegoed de burger ook stimuleert om zelf voor het eigen belang op te komen.⁸⁷ Kritiek uit de hoek van het communitarisme ziet de vrijheid die het liberalisme met zich meebrengt als een mogelijke voedingsbodem voor radicale individualisering, waarbij men doorslaat in het voorzien van eigen belangen en behoeftes.⁸⁸ Zo ziet Chi-Chi Shi deze ontwikkeling als gevolg van het neoliberal imperatief om de collectieve identiteit te verlaten een authentiek ‘zelf’ te ontwikkelen.⁸⁹ Hierbij volgt zij Wendy Brown in haar kritiek dat in de huidige individuele samenleving de enige verenigende factor die in het vinden van een identiteit nog bestaat angst is, een bodem die paradoxaal genoeg mensen juist nog meer verdeeld, zeker gelet op de manier hoe met name populistische ideologieën hiermee omgaan.⁹⁰

---

⁸³ Duyvendak, J. W. (2004). *‘De individualisering van de samenleving en de toekomst van de sociologie’*, Tijdschrift Sociologie, 51(3-4), p. 497.

⁸⁴ Duyvendak, J. W. & Hurenkamp, M. (2005). *‘Links en de moraal: Het verlichten van gemeenschappen’*, Socialisme & Democratie, 4, p. 43.

⁸⁵ Felling, A. J. A. (2004). *‘Het proces van individualisering in Nederland: een kwart eeuw sociaal-culturele ontwikkeling’*, Radboud University Nijmegen, p. 12-13.

⁸⁶ Cleiren, C. P. M. (2001). *‘De andere kant van het gelijk: Strafgeding of mediation?’*, Justitiële verkenningen, 27(3), p. 124.

⁸⁷ Lindenbergh, S. & Mascini, P. (2013). *‘Schurende dilemma’s in het aansprakelijkheidsrecht – De spanning tussen financiële en relationele compensatie’*, in: Van Boom, W.H. (red), *‘Capita civilologie: Handboek empirie en privaatrecht’*, Boom Juridische Uitgevers, p. 452; Kok, M. (2003). *‘Rechtshulp nader onderzocht: Een onderzoek naar de invloed van juridisering op de ontwikkelingen in de rechtshulp’*, Onderzoeksrapporten Wetenschapswinkel Vrije Universiteit, nr. 0305, p. 28.

⁸⁸ Kymlicka, W. (1988). *‘Liberalism and communitarianism’*, Canadian Journal of Philosophy, 18(2), p. 181.

⁸⁹ Shi, C. C. (2018). *‘Defining my own oppression: Neoliberalism and the demands of victimhood’*, Historical Materialism, 26(2), p. 272.

⁹⁰ Brown, W. (1995). *‘States of Injury: Power and Freedom in Late Modernity’*, Princeton University Press, p. 67.

Een andere auteur die het gevaar van doorgeslagen individualisme als een product van liberalisme ziet, is de Nederlandse filosoof en socioloog Harry Kunneman. Als gevolg van de toegenomen individualisatie in een welvarende samenleving ziet hij dat men steeds meer erkenning van en respect voor zijn eigen nieuw verworven handelingsvrijheid afdwingt, een fenomeen dat hij omschrijft als de ‘opmars van het dikke-ik’.⁹¹ Aangezien ieder individu deze erkenningsdrang voelt, ontstaan er onherroepelijk fricties; de handelingsvrijheid van de één houdt op bij de handelingsvrijheid van de ander. Hierdoor ontstaat er een soort Hobbesiaanse concurrentiestrijd tussen het dikke-ik en alle andere dikke-ikken. In deze strijd beschikt de dikke-ik over het wapen van de wet, waarvan het gebruik gelet op de toegenomen juridisering steeds aantrekkelijker wordt gemaakt. Als gevolg hiervan kan het aantal juridische conflicten dus toenemen, in een poging om erkenning voor de handelingsvrijheid en individuele waarden te actualiseren.⁹² Aangezien zo onherroepelijk steeds meer handelingen inbreuken op persoonlijke waarden en vrijheden opleveren, worden deze inbreuken steeds vaker omgezet in schadeclaims en aansprakelijkheidszaken. Dit is één manier waarop individualisering mogelijk kan bijdragen aan het ontstaan van een claimcultuur.

Een tweede manier waarop individualisering kan bijdragen aan een claimcultuur, is door de impact die onthechting kan hebben op de manier hoe individuen met tegenslagen omgaan. Hoewel het verlaten van de sterke gemeenschapsbanden verschillende voordelen met zich meebracht, zoals meer vrijheid en de mogelijkheid van het ontwikkelen van een eigen identiteit, zijn er ook verschillende nadelen aan verbonden. Waar deze sterke banden misschien als beperkend of zelfs beknellend kunnen worden ervaren, hebben ze tegelijkertijd bijgedragen aan een bepaalde mate van stabiliteit. Met het vervagen van deze banden, verdwijnt dus ook een deel van deze stabiliteit, en is er toenemende sociaal-maatschappelijke onzekerheid.⁹³ Men kreeg door deze sterke banden steun en kon terugvallen op de gemeenschap, maar door het wegvallen is deze burger in dat opzicht eenzamer geworden.⁹⁴ Juist in tijden van zware tegenslagen werd er steun gevonden bij de zingeving die uit dergelijke banden kon worden gehaald.⁹⁵ Nu dit vangnet steeds meer verdwijnt, is het individu kwetsbaarder dan ooit. Situaties lijken hierdoor meer risicovol; overal kan gevaar schuilen. Met het ontbreken van de

---

⁹¹ Driessens, K. & Geldof, D. (2008). *‘Normatieve professionaliteit in het sociaal werk’*, Alert, 34(2), p. 68-69.

⁹² Eijkelenberg, U. & Lujic, M. (2021). *‘Het dikke-ik is aan het rellen’*, Het Parool Opinie, 30 januari 2021.

⁹³ Devroe, E. (2012). *‘A swelling culture of control: De genese en toepassing van de wet op de gemeentelijke administratieve sancties in België’*, Vrije Universiteit Amsterdam, p. 20.

⁹⁴ Van Dijk, M. (2007). *‘Claimcultuur bedreigt ons’*, Trouws Filosofisch Elftal, p. 4.

⁹⁵ Houtman, D. et al. (2000). *‘Waarom lopen de kerken leeg, maar groeit New Age? Over individualisering, secularisering en religieuze verandering’*, Amsterdams sociologisch tijdschrift, 27(4), p. 487.

vertrouwde veiligheid van de gemeenschap is hij bij tegenslag op andere strategieën toegewezen om hier mee om te gaan.

Eén strategie die wordt gehanteerd als omgang met tegenslag is, mede mogelijk gemaakt door de ontwikkeling van wetenschap en technologie in de afgelopen decennia, een toegenomen drang naar controle die toeziet op het zo veel mogelijk voorkomen van tegenslagen.⁹⁶ Van medische zorg tot nationale veiligheid tot arbeidsomstandigheden, op allerlei aspecten van het leven ligt de focus op het minimaliseren van mogelijk ongeluk. Het leven en geluk moet maakbaar zijn, elk mogelijk risico moet zo veel mogelijk worden voorkomen. Hierbij is het doel om de invloed van het lot zo beperkt mogelijk te maken. In plaats daarvan stelt deze maakbaarheid controle voorop. Volgens Ulrich Beck leven we dan ook in een samenleving die volledig is georganiseerd rondom het voorkomen van risico's, waarmee hij het begrip 'risk society' heeft geïntroduceerd.⁹⁷ Het gevolg van de drang naar controle in deze 'risk society' heeft in principe een gunstig effect: meer dan ooit geniet de mens van veiligheid en wordt men inderdaad minder geconfronteerd met tegenslagen.⁹⁸ Toch heeft deze succesvolle drang naar controle ook een negatief effect. Ten eerste brengt een 'risk society' met zich mee dat er een steeds terugkerende fenomeen van reflexieve modernisatie ontstaat, zo bekritiseert Beck.⁹⁹ Met deze term doelt hij op het feit dat nieuwe ontwikkelingen ook onvoorziene, nieuwe risico's met zich meebrengen. Om deze vervolgens weer onder controle te krijgen, moeten nieuwe technieken of aanpakken worden ontwikkeld, die echter op zichzelf ook weer nieuwe risico's met zich meebrengen. Zo raakt men dus verstrikt in een eindeloze cyclus van verhelpen en creëren van risico's. Ten tweede komt men, doordat men steeds beter is geworden in het voorkomen en genezen van ziektes, er steeds scherpere veiligheidsregels zijn die verschillende soorten ongelukken zoals verkeers- of arbeidsongevallen voorkomen, en op allerlei andere manieren geprobeerd wordt ongeluk te verbannen, steeds minder in aanraking met situaties die niet gaan zoals gehoopt of verwacht. Als gevolg van de verminderde blootstelling aan ongeluk berust men minder in onfortuinlijke situaties indien deze zich wél voordoen, zelfs indien deze geenszins door controle te voorkomen waren.¹⁰⁰ In een poging om in weer grip te krijgen op

---

⁹⁶ Schnabel, P. (1999). *'Individualisering in wisselend perspectief'*, In: Schnabel, P. (2004) *'Individualisatie en sociale integratie'*, Sociaal Cultureel Planbureau, p. 12.

⁹⁷ Beck, U. (1992). *'Modern society as a risk society'*, In: Stehr, N. & Ericson, R.V. *'The Culture and Power of Knowledge: Inquiries into Contemporary Societies'*, Berlin: Walter de Gruyter, p. 199.

⁹⁸ Geldof, D. (2008). *'Cultuur van angst of leren leven met onzekerheid?'*, Oikos, 44(1), p. 40.

⁹⁹ Wimmer, J., & Quandt, T. (2006). *'Living in the risk society: an interview with Ulrich Beck'*, Journalism Studies, 7(2), p. 337.

¹⁰⁰ Schnabel, P. (1999). *'Individualisering in wisselend perspectief'*, In: Schnabel, P. (2004) *'Individualisatie en sociale integratie'*, Sociaal Cultureel Planbureau, p. 12.

onfortuinlijke situaties, wordt vervolgens gezocht naar manieren om de schuld bij iemand anders neer te leggen.¹⁰¹ In combinatie met de reeds benoemde juridisering, werkt deze ontwikkeling dus ook als stimulans om sneller schadevergoedingen te vorderen bij ongelukken. Dergelijke vergoedingen dienen twee doelen: zij dienen als middel tot schadeloosstelling, maar zijn tegelijkertijd ook een manier om de maakbaarheid te herstellen.¹⁰² Hoewel het menselijk is om fouten te maken, is er binnen de ideologie van de maakbaarheid geen ruimte meer voor deze menselijke eigenschap. Indien voorkoming van fouten niet mogelijk is, biedt de wet steeds meer mogelijkheid tot juridische genezing. Maar terwijl de wet en de maakbaarheidsillusie samen bijdragen aan een vergrootte verantwoordelijkheid om ongeluk en ander nadeel te vermijden, lijkt paradoxaal genoeg tegelijkertijd het ontkennen van persoonlijke verantwoordelijkheid steeds verder te gaan.¹⁰³ Het autonome individu is een slachtoffer van zijn eigen vrijheid geworden, waarbij hij in een risico- en angstcultuur telkens op zoek is naar een manier om het noodlot aan iemand anders dan zichzelf toe te dichten. Dit is dus een tweede manier waarop individualisering bijdraagt aan een klimaat waar een claimcultuur kan gedijen.

De toegenomen individualisering van de Nederlandse samenleving kan dus op twee manieren het ontstaan en toenemen van een claimcultuur in de hand werken. Ten eerste heeft individualisering ervoor gezorgd dat niet langer de gemeenschapswaarden, maar individuele waarden prioriteit hebben gekregen. Hierdoor zijn mensen sneller en nauwer persoonlijk betrokken bij een inbreuk op deze waarden, en zal hierdoor meer noodzaak ervaren worden om tegen deze inbreuk in te gaan. Ten tweede ontbreekt door de toegenomen individualisering een gemeenschap die een individu kan opvangen ten tijde van ongeluk. Als reactie hierop probeert men ongeluk steeds meer te voorkomen, middels de ideologie van de maakbare wereld. Indien dit voorkomen echter niet werkt, leidt juist de afgenomen blootstelling aan tegenspoed voor een toegenomen drang tot genezing – mogelijk in de vorm van schadevergoedingen.

3.2 Conclusie

De conclusie of er sprake is van een claimcultuur kan niet enkel op basis van statistieken omtrent het aantal en de omvang van schadevergoedingen. Het is mogelijk dat deze statistieken het gevolg zijn van enkel een toegenomen frequentie van situaties waarin voorheen ook claims zouden worden ingediend. Om te komen tot de negatieve reputatie die een claimcultuur heeft,

---

¹⁰¹ Van Dijk, M. (2007). *'Claimcultuur bedreigt ons'*, Trouws Filosofisch Elftal, p. 4.

¹⁰² Kortleven, W. J. (2018). *'Verantwoordelijkheid, veiligheid en strafrecht: Over het bestraffen van feilbaarheid'*, Bestuurskunde, 27(1), p. 8.

¹⁰³ Oosterling, H.A.F. (2001). *'Zelfverzekerd bestaan: victiem overleven of interesse?'*, In: Schuilenburg, M.B. *'Monopoly, Risk & Stratego: Spelregels voor Justitie in de 21^e eeuw'*, Ministerie van Justitie, p. 9.

moet er worden gekeken naar de redenen en mechanismen die ten grondslag liggen aan een toegenomen claimbereidheid. De aard van deze grondslag is hierbij doorslaggevend voor de negatieve connotatie die aan het begrip kleeft; een toename in aantal en omvang op basis van ‘terechte’ grondslagen zou weinig weerstand krijgen. De toename die echter momenteel te zien is, komt dus ten dele voort uit de wisselwerking van de gevolgen van juridisering en individualisering die zich de afgelopen decennia in de Westerse samenleving heeft gemanifesteerd. Hierbij zorgt de toegenomen juridisering voor meer mogelijkheden om schade en ander nadeel juridisch te herstellen, maar tegelijkertijd ook voor meer situaties waarin deze rechten botsen en er meer juridische rivaliteit. Door deze juridisering, in combinatie met de terugtrekkende rol van de overheid, wordt het behalen van dit juridisch herstel meer gestimuleerd. Tegelijkertijd zorgt de toegenomen individualisering ervoor dat individuele rechten en waarden steeds meer aandacht en prioriteit krijgen, waarbij kan worden doorgeslagen in voorzien in eigen belang, en vindt het individu door onthechting minder steun bij de gemeenschap in geval van tegenspoed. In een poging om dit gebrek aan steun op te vangen, wordt gepoogd om tegenspoed zo veel mogelijk uit het leven te verbannen, en het geluk van het leven maakbaar te maken. Welvaart en technologische ontwikkelingen hebben op dit gebied in het Westen grote successen geboekt, met als gevolg dat het Westerse individu veel minder wordt blootgesteld aan tegenspoed. Mocht deze burger vervolgens toch met tegenslagen worden geconfronteerd, dan ontstaat er een drang om de oorzaak van deze tegenslag bij iets of iemand anders te zoeken, waar herstel kan worden gehaald – onder andere in de vorm van schadevergoedingen.

Gelet op de onderzoeksvraag kan er dus worden gesteld dat een claimcultuur een uiting is van een breder maatschappelijke ontwikkeling, waarbij de combinatie van juridisering als juridisch mechanisme en individualisering als sociologisch mechanisme een voedingsbodem kunnen bieden voor een claimcultuur. Deze grondslagen voor het indienen van schadevergoedingen zijn ontwikkelingen van de afgelopen decennia, die tegelijkertijd plaatsvinden met de toename in het aantal en de omvang van schadeclaims. Hoewel er geen unanimititeit is over de normatieve waardering van de grondslagen die deze gevolgen bieden, zijn er verschillende filosofen die pleiten dat deze factoren in lijn zijn met de negatieve lading die het begrip ‘claimcultuur’ met zich mee draagt. Zo kan er dus worden geconcludeerd dat, door de aanwezigheid van juridisering en individualisering en de impact die deze factoren hebben op het claimgedrag van Nederlanders, er de vrees voor een claimcultuur in Nederland gegrond lijkt, nu er sprake lijkt te zijn van een juridisch en sociologisch klimaat dat een voedingsbodem biedt voor een claimcultuur. In combinatie met de in hoofdstuk 2 aangetoonde

juridische ontwikkelingen, is het goed denkbaar dat indien de juridisering en individualisering zich voortzetten, er in Nederland een claimcultuur kan ontstaan.

4. Toepassing

Het is nu dus duidelijk dat er in de moderne Westerse samenleving sprake is van toenemende juridisering en individualisering, waardoor er een steeds grotere focus is komen te liggen op het voorkomen en controleren van tegenslagen, waarbij de maakbaarheid van het leven steeds meer verondersteld wordt. Nu duidelijk is dat deze ontwikkelingen mede ten grondslag liggen aan de claimcultuur en waarom deze redenen aanleiding kunnen geven tot de negatieve reputatie die een claimcultuur doorgaans heeft, kan er worden gekeken naar nadere analyses over de gevolgen die deze ontwikkelingen hebben, toegepast op de huidige samenleving. In dit hoofdstuk zullen de visies van drie hedendaagse auteurs worden besproken, waarbij zal worden ingegaan op hoe zij aankijken tegen de actualiteiten, waar volgens hen de knelpunten liggen in het moderne mensbeeld in relatie tot de maakbaarheid van het leven en het vermijden van ongeluk, en op de richtingen waarin volgens hen moet worden gezocht naar een aanpak om deze ontwikkelingen te remmen dan wel te verhelpen. Hierbij zal eerst worden gekeken naar de visie van filosoof en psychiater Damiaan Denys, gevolgd door de opvattingen van psychiater Dirk De Wachter. Afsluitend zal de visie van filosoof Martha Nussbaum besproken worden, waarbij in zal worden gegaan op haar analyse van de opvattingen van Plato en Aristoteles over de verhouding van de mens en toeval. Vanuit hier zal aanvullend worden geredeneerd hoe deze visies relevant zijn voor het begrijpen van de ontwikkeling van een claimcultuur. Afsluitend zal op basis van deze analyses worden gekeken naar mogelijke voorstellen voor toekomstig onderzoek dat kan helpen bij het ontwikkelen van een aanpak tegen de opkomst van een claimcultuur.

4.1 Damiaan Denys: De angstparadox

Zoals in het vorige hoofdstuk reeds kort is aangehaald, is het willen controleren van ieder aspect van het leven en het daarmee uitbannen van het noodlot niet volgens iedereen een positieve ontwikkeling. Een auteur die dit gedachtegoed ook aanhangt, is de Belgische filosoof en psychiater Damiaan Denys. Van oorsprong hield Denys zich als psychiater voornamelijk bezig met obsessieve compulsieve stoornissen, en de rol die angst en de drang naar controle hierbij spelen. Vanuit deze achtergrond merkt hij op dat er een steeds grotere behoefte is aan geestelijke gezondheidszorg, waardoor hij zich vervolgens is gaan richten op het ontwikkelen van zijn filosofie omtrent de rol die angst en drang naar controle in de huidige Westerse samenleving

spelen.¹⁰⁴ De toegenomen druk op de geestelijke gezondheidszorg is namelijk volgens hem te verklaren door de grote rol die deze angst en drang naar controle tegenwoordig spelen, en ons zo volgens Denys allemaal ‘ziek’ maken.¹⁰⁵

Het probleem van het gedachtegoed dat angst en een drang naar controle aanwakkert, begint bij een fenomeen dat doorgaans niet als probleem wordt beschouwd, namelijk welvaart.¹⁰⁶ Hiermee zegt Denys niet dat welvaart op zichzelf genomen een probleem is, maar deze welvaart is wel een noodzakelijke voorwaarde om te komen tot de huidige relatie die de mens met het leven heeft. Aangezien het Westen tegenwoordig beschikt over dusdanige rijkdom, in combinatie met innovaties op het gebied van technologie, is het mogelijk geworden om niet langer te moeten focussen op overleven, maar is er ruimte gekomen om te kunnen focussen op andere dingen, zoals bijvoorbeeld geluk.¹⁰⁷ Er is geen strijd meer om te voorzien in basisbehoeften zoals voeding, drinkwater, en onderdak, er is een goede gezondheidszorg en adequaat onderwijs, en er is genoeg arbeidsperspectief. In plaats daarvan is er de mogelijkheid gekomen om het leven zo aangenaam mogelijk te maken – en van deze mogelijkheid wordt ook veelvuldig gebruik gemaakt. Ziektes kunnen steeds meer worden genezen of zelfs voorkomen, veiligheidsprotocollen zorgen ervoor dat allerlei soorten ongelukken steeds minder voorkomen, en met de individuele rijkdom die de gemiddelde Westelijke burger heeft is het mogelijk om voor een groot scala aan ongemakken remedies of producten aan te schaffen.

Door deze luxe is het idee ontstaan dat het leven maakbaar is, waarbij geluk het ultieme doel is. De bovengenoemde gemakken die welvaart en rijkdom kunnen kopen zorgen ervoor dat er ook steeds meer wordt geloofd dat het leven maakbaar is. Deze boodschap wordt de Westerse burger ook steeds maar weer verteld; zo is een gemiddeld reclameblok op tv vol aan oplossingen tegen ongemakken van kalknagels tot rimpels die voor een redelijke prijs kunnen worden aangeschaft, is de boodschap van bijna elke Hollywoodfilm dat alles haalbaar is zolang je er maar voor werkt, en wordt sociale media gebruikt om te pronken met succes met als gevolg dat anderen alleen maar meer gestimuleerd worden om óók dit succes te bereiken. Vooral dit laatste gaat hand in hand met het heersende idee dat een persoon pas waardevol is wanneer deze

---

¹⁰⁴ Denys, D. (2007). ‘How is the new philosophy of psychiatry?’, *Philosophy, Ethics and Humanities in Medicine*, 2(22), p. 1.

¹⁰⁵ Weeda, F. (2018). ‘Het is niet normaal om mooi en succesvol te zijn en alles onder controle te hebben: Interview met Damiaan Denys’, NRC, 22 september 2018, p. 4.

¹⁰⁶ Weeda, F. (2018). ‘Het is niet normaal om mooi en succesvol te zijn en alles onder controle te hebben: Interview met Damiaan Denys’, NRC, 22 september 2018, p. 4.

¹⁰⁷ Weeda, F. (2018). ‘Het is niet normaal om mooi en succesvol te zijn en alles onder controle te hebben: Interview met Damiaan Denys’, NRC, 22 september 2018, p. 4.

zijn potentie actualiseert.¹⁰⁸ Hoewel ook hier in beginsel niks mis mee is volgens Denys, wordt het problematisch in combinatie met het grenzeloze karakter dat deze actualisatie de afgelopen decennia heeft gekregen: Iedereen moet alles kunnen worden, zonder dat een grens aan deze behoefte wordt gesteld.¹⁰⁹ Op deze manier kan de focus op geluk ook doorslaan in een obsessie met geluk.

Hoewel wij tegenwoordig de eerste generatie zijn die deze luxe op grote schaal mag meemaken, is er al snel het gevoel ontstaan dat er een recht op deze luxe bestaat.¹¹⁰ Geluk wordt volgens Denys tegenwoordig ervaren als een verplichting. Alles moet leuk zijn, alles moet goedgaan, en alles moet meezitten. Om het leven op deze manier te kunnen maken, is het cruciaal om controle over het leven te hebben. Denys omschrijft controle als een gevoel van harmonie tussen iemands verbeelding en de werkelijkheid.¹¹¹ Een mens maakt continu voorspellingen in zijn leven, om zo te kunnen calculeren welke handelingen hij wel en niet zal uitvoeren. Is er een discrepantie tussen deze voorspelling en hoe de werkelijkheid uiteindelijk blijkt te zijn, dan treedt er een gevoel van controleverlies op. Dit gevoel van controleverlies maakt een mens onzeker en angstig. Controle is dus een middel om angst te voorkomen, en zorgt het ervoor dat het leven een bepaalde zekerheid krijgt.

Met de huidige welvaart en maakbaarheidsideologie is het mogelijk geworden om op steeds meer vlakken controle te krijgen. Hoe meer maakbaarheid er door deze controle mogelijk is, hoe minder tolerantie er overblijft voor ongecontroleerde tegenslagen, en dus hoe meer maakbaarheid gewenst is. Er komt een steeds hogere verwachting van de werkelijkheid, die alleen gerealiseerd kan worden door wederom meer controle. Hierdoor ontstaat er een vicieuze cirkel waarin de mens steeds krampachtiger probeert zijn gelukideaal te bereiken. Dit fenomeen wordt door Denys omschreven in zijn gelijknamige boek als de angstparadox: hoe meer men probeert angst te bevechten, hoe sterker deze angst wordt.¹¹² Het bevechten van angst middels controle, zorgt dus alleen maar voor meer angst. Zo leidt deze angst voor angst uiteindelijk onherroepelijk tot angst voor vrijheid, aangezien deze vrijheid juist onzekerheid met zich meebrengt.¹¹³ Dit is volgens Denys de verklaring waarom er in een welvarend, gelukkig land als Nederland, waar de gemiddelde inwoner zijn leven met een 7,8 beoordeelt, toch zo'n grote

---

¹⁰⁸ Hagebeek, B. (2022). *'Interview met Damiaan Denys'*, Boeddhistische Unie Nederland, 24 februari 2022.

¹⁰⁹ Hagebeek, B. (2022). *'Interview met Damiaan Denys'*, Boeddhistische Unie Nederland, 24 februari 2022.

¹¹⁰ Weeda, F. (2018). *'Het is niet normaal om mooi en succesvol te zijn en alles onder controle te hebben: Interview met Damiaan Denys'*, NRC, 22 september 2018, p. 4.

¹¹¹ Denys, D. (2021). *'We zijn geobsedeerd met controle'*, Human Brainwash Talks.

¹¹² Denys, D. (2018). *'Angstparadox'*, Amsterdam: Uitgeverij Atlas Contact.

¹¹³ Riemer, E. (2018). *'Special/Interview met filosoof en psychiater Damiaan Denys'*, Volzin, april 2018, p. 30.

druk op de geestelijke gezondheidszorg kent.¹¹⁴ In een samenleving waar geluk de norm is, wordt niet gelukkig zijn gezien als een probleem waar professionele hulp voor wordt ingeschakeld.¹¹⁵ Zo wordt geprobeerd om toch weer controle te krijgen op dit geluksgevoel, wat gelet op de angstparadox de situatie enkel verslechtert. De welvaart en de daaruit voortvloeiende mogelijkheden zorgen voor een teveel, de gevolgen die dit voor de mens heeft, maken volgens Denys pijnlijk duidelijk dat we kampen met het zogenoemde ‘tekort van het teveel’.

Om deze cirkel te doorbreken, moet er volgens Denys worden ingegrepen. Dit kan op twee manieren: Of het leven moet zodanig worden aangepast dat volledige controle mogelijk is, of er moet worden aangepast hoe men met zijn verwachtingen, angst, en drang naar controle omgaat. Deze eerste mogelijkheid is volgens Denys geen optie. De realiteit is namelijk niet in staat om volledig mee te gaan in deze nieuwe verwachtingen van de mens. Hij stelt dat onzekerheid en onvoorspelbaarheid juist eigenschappen zijn die inherent verbonden zijn aan het leven, en dat ze deel uitmaken van de *condition humaine*.¹¹⁶ De oplossing zit volgens hem dan ook in de tweede optie. Nu onzekerheid en onvoorspelbaarheid niet uit het leven kunnen worden verbannen, rest de mens niets anders dan het omarmen van deze elementen. Volgens Denys zijn juist angst, onvoorspelbaarheid en tegenslag elementen die betekenis geven aan het leven.¹¹⁷ Ze dwingen tot het maken van keuzes en helpen bij het kristalliseren van wat echt belangrijk is in het leven. Lijden zorgt voor een herwaardering van wat er in ons dagelijks leven gebeurt, waardoor volgens hem dit lijden een effectiever middel dan geluk is om mentale gezondheid te verbeteren.¹¹⁸ Zo ziet Denys enige voordelen in rampscenario's zoals de coronapandemie of de oorlog in Oekraïne: Door geconfronteerd te worden met echt leed is er namelijk minder ruimte voor irrationele angsten, en wordt onze controledrang vanzelf gecorrigeerd.¹¹⁹ Men moet dus leren om met tegenslagen om te gaan. Dit kan men doen door zich niet te verzetten tegen deze tegenslag, deze niet af te schuiven als een defect en door niet te proberen om de controle terug te krijgen, maar om juist in te zien dat het niet normaal is om

---

¹¹⁴ Boelhouwer, J. & Vonk, F. (2019). 'Kwaliteit van leven: leefsituatie en tevredenheid met het leven', In: 'De sociale staat van Nederland', Sociaal Cultureel Planbureau, p. 317.

¹¹⁵ Weeda, F. (2018). 'Het is niet normaal om mooi en succesvol te zijn en alles onder controle te hebben: Interview met Damiaan Denys', NRC, 22 september 2018, p. 4.

¹¹⁶ Maesschalck, J. (2020). 'De politionele aanpak van terrorisme: Voorbij de keuze tussen control en consent. *Panopticon*', Tijdschrift voor Strafrecht, Criminologie en Forensisch Welzijnswerk, 41(2), p. 186.

¹¹⁷ Bohlmeijer, L. (2018). 'Psychiatrie: Damiaan Denys in gesprek met Lex Bohlmeijer', De Correspondent, 22 december 2018.

¹¹⁸ Jansen, J. (2020). 'Je moet soms lijden om gelukkig te zijn: Interview met Damiaan Denys', New Scientist, 14 november 2020.

¹¹⁹ Van de Poll, W. (2022). 'Angstiger dan ooit? De oorlog maakt ons juist minder bang, zegt psychiater Damiaan Denys', Trouw, 27 maart 2022; Visser, A. (2020). 'Filosoof Damiaan Denys: 'Het coronavirus is een gezonde correctie op onze megalomane levensstijl'', Trouw, 4 april 2020.

alsmaar voorspoed en geluk te ervaren. Wanneer tegenslagen worden geaccepteerd als onderdeel van het leven, vervalt vanzelf de krampachtige noodzaak tot controle.

Gekoppeld aan het fenomeen van de claimcultuur kan duidelijk een link worden gelegd tussen de angst en drang naar controle die Denys beschrijft, en de manier waarop dit aanleiding kan geven tot een verhoogd claimedrag. Claimgedrag zou zo namelijk kunnen worden gezien als één van de middelen die een persoon tot zijn beschikking heeft om controle te krijgen over zijn leven en dat van anderen. Wellicht zou de oplossing die Denys dus biedt, namelijk het accepteren van onzekerheid en tegenslagen, ook tot gevolg kunnen hebben dat de claimbehoefte omlaag gaat. Wanneer geluk niet meer als norm wordt gezien, zal geluk ook minder via de juridische weg worden afgedwongen.

4.2 Dirk De Wachter: Verdrietdokter

Een auteur die in het verlengde van de opvattingen van Damiaan Denys ligt wat betreft zijn probleemstelling en voorgestelde oplossing, is zijn eveneens Belgische collega-psychiater Dirk de Wachter. De Wachter, die zichzelf omschrijft als verdrietdokter, opereert vanuit een soortgelijke achtergrond als Denys, waarbij hij ook vanuit zijn positie als psychiater merkt dat er in de huidige Westerse cultuur een explosie aan vraag naar geestelijke gezondheidszorg is. Echter, waar Denys de samenleving in het licht van de obsessieve compulsieve stoornis bekijkt, legt De Wachter een parallel met de toename in het aantal Borderline-diagnoses.¹²⁰ Nu volgens hem de psychiatrie een afspiegeling van de samenleving is, geeft hij in een poging om deze toename te begrijpen vanuit dit vertrekpunt een analyse van de problematiek die ten grondslag ligt aan dit verschijnsel, waar deze vandaan komt en wat er moet worden gedaan om deze problematiek mogelijk op te lossen.

In grote lijnen zijn er verschillende gelijkenissen te trekken tussen de opvattingen van Denys en De Wachter. Net als Denys, legt De Wachter verantwoordelijkheid voor de druk op de gezondheidszorg in beginsel bij de ontwikkelingen die de Westerse cultuur recentelijk heeft doorgemaakt, en de gevolgen die deze hebben voor de manier van denken die er binnen de samenleving ontstaat.¹²¹ Waar Denys echter ingaat op de drang naar controle en angst voor controleverlies die de rijkdom en veiligheid van een welvarende samenleving met zich meebrengt, slaat De Wachter een ander pad in. Volgens hem is er namelijk een grotere rol weggelegd voor de doorgeschoten individualiteit die er in de afgelopen decennia heeft

---

¹²⁰ De Wachter, D. (2012). *'Borderline times: Het einde van de normaliteit'*, Tiel: Uitgeverij LannooCampus p. 15.

¹²¹ Verhagen, P. J. (2016). *'Blijven we onszelf opnieuw uitvinden?'*, Theologia Reformata, 59(4), p. 340.

plaatsgevonden. Hij omschrijft deze nieuwe instelling als een probleem van de ‘ikke inbunkering’, waarbij de focus volledig komt te liggen op het individu.¹²² Dat het individu een rol heeft gekregen, is op zichzelf genomen niet het probleem volgens De Wachter. Sinds deze nieuwe rol tijdens de Verlichting is ontstaan, heeft deze ook veel goeds gebracht aan de mens. Het probleem is volgens De Wachter gelegen in de overwaardering die er tegenwoordig aan autonomie wordt toegekend. Het idee is ontstaan dat het individu alles alleen kan, en alleen moet doen.

Dat onze samenleving tot deze hyperindividualiteit is kunnen komen, is volgens De Wachter het gevolg van het verdwijnen van de sociale structuren zoals de mens eeuwenlang kende.¹²³ Hij deelt hierin de opvattingen van Charles Taylor dat deze structuren cruciaal waren voor het vormen van gedeelde waarden, verbinding met de gemeenschap en zelfs overleving op lange termijn van deze gemeenschap.¹²⁴ Met het vervagen van deze banden, ontstaan er grote veranderingen in het mensbeeld en de maatschappij. Met name de ontkerkelijking van de afgelopen decennia speelt heeft een grote verandering teweeg gebracht, en wel op twee manieren. Ten eerste heeft de ontkerkelijking de mens het vooruitzicht van de Hemel ontnomen. Binnen het Christelijk geloof bood de Hemel een toevluchtsoord waar men naar uit kon kijken voor het leven na het Aardse. Het lijden dat men in het hier en nu doorging, zou worden gecompenseerd in een eeuwig paradijs. Het doel van het Aardse leven was dan ook om God te eren, om zo uiteindelijk voor altijd in heerlijkheid te leven. Hierdoor lag de focus niet op het leven nu, maar op het leven dat nog zou komen: Het zoeken naar geluk, rijkdom of ander materialisme in dit leven was overbodig, de enige beloning die ertoe deed was in de Hemel.¹²⁵ Met de ontkerkelijking verdween deze belofte, en daarmee ook de noodzaak om volgens deze geschriften te leven. Nu niet meer wordt verwacht dat er aan het eind van het leven eeuwig geluk ons op zal wachten, moet deze Hemel maar in dit Aardse leven worden verwerkelijkt.¹²⁶

Naast het verdwijnen van de Hemel heeft de ontkerkelijking ook gezorgd voor een kritische reflectie over de rol van God en Zijn voorzienigheid. Voorheen werd ramp en

---

¹²² Nordkamp, B. (2018). *‘Maak plaats voor ongelukkigheid: Lezing door Dirk De Wachter’*, Radboud Reflects, 24 oktober 2018.

¹²³ Nordkamp, B. (2018). *‘Maak plaats voor ongelukkigheid: Lezing door Dirk De Wachter’*, Radboud Reflects, 24 oktober 2018.

¹²⁴ Taylor, C. (1994). *‘Can liberalism be communitarian?’*, Critical Review: A Journal of Politics and Society, 8(2), p. 260.

¹²⁵ Zie bijvoorbeeld Kolossenzen 3:2, *‘Houd je bezig met de hemel, en niet met deze wereld’*, of Matteüs 6:19-20 *‘Je moet niet proberen om rijk te worden op aarde. Want aardse rijkdom zal verdwijnen. Die rot weg of wordt gestolen door dieven. Nee, zorg dat je rijk wordt in de hemel. Want hemelse rijkdom verdwijnt nooit. Die kan niet wegrotten of gestolen worden.’*

¹²⁶ De Wachter, D. (2018). *‘Het idee dat het leven vooral leuk moet zijn is de ziekte van deze tijd’*, Human Brainwash Talks.

tegenspoed gezien als het werk van God, dat met een achterliggende reden in gang was gezet. Het had dan ook geen zin om te proberen tegen de wil van God in te gaan. Met het verdwijnen van deze God, is dus ook de zondebok voor het noodlot verdwenen. Hiervoor in de plaats is het besef gekomen dat wij als individu zelf verantwoordelijk zijn voor ons eigen leven.¹²⁷ Ook voorspoed komt ook dus niet meer aangewaaid door de hand van God, waardoor het met dit nieuwe besef een kwestie van zelf doen is geworden. Men is dus verantwoordelijk geworden voor eigen zingeving, succes en geluk; lukt het niet om dit te bereiken, dan wordt dit als een tekort van het zelf of een belemmering door anderen ervaren, niet meer als belemmering door God.

De combinatie van de behoefte om de Hemel op Aarde te verwezenlijken en het besef dat men verantwoordelijk is voor zijn eigen leven is volgens De Wachter de reden voor het ontstaan van een obsessie met geluk. Waar geluk voorheen een passief karakter had, omdat het door God of in het Aardse leven of in de Hemel werd gegeven, is het nu mogelijk om dit actief te verwerven en zijn mensen hier nu zelf verantwoordelijk voor. De huidige maatschappij versterkt deze boodschap ook steeds meer, nu dankzij de welvaart en ontwikkelingen op medisch en technologisch vlak zingeving en geluk steeds meer te koop is. In het verlengde van dit gedachtegoed zit ook het idee dat geluk maakbaar is door middel van therapie, een reden die volgens De Wachter de enorme druk op de geestelijke gezondheidszorg verklaart.¹²⁸ De maatschappij is een geluksmaatschappij geworden: Geluk is een doel op zich, en ongeluk moet koste wat het kost worden vermeden.¹²⁹ Toch is het met deze instelling volgens hem onmogelijk om te slagen in deze zoektocht. Er schuilt namelijk de paradox dat hoe meer moeite wordt gedaan om geluk als doel actief te verwezenlijken, hoe minder gelukkig men wordt.¹³⁰ Op deze manier is gelukkig zijn een verplichting geworden, waarbij De Wachter verwijst naar dit gevolg dat door de Duitse filosoof Wilhelm Schmid wordt omschreven als ‘het terreur van geluk’.¹³¹ Deze verplichting brengt namelijk de drang met zich mee om het beeld te moeten creëren gelukkig te zijn, met als schadelijk gevolg dat er wordt neergekeken op anderen die minder gelukkig zijn. Men gaat hierdoor ongeluk ook niet meer delen, maar kiest liever voor het

---

¹²⁷ De Wachter, D. (2019). *‘Psychiater Dirk De Wachter: in de ongelukkigheid komen de grootste verbindingen tot stand’*, Human Brainwash Talks.

¹²⁸ De Wachter, D. (2019). *‘Maak ruimte voor je verdriet’*, Human Brainwash Talks.

¹²⁹ De Wachter, D. (2019). *‘De kunst van het ongelukkig zijn’*, Tielt: Uitgeverij LannooCampus, p. 9.

¹³⁰ De Wachter, D. (2019). *‘Psychiater Dirk De Wachter: in de ongelukkigheid komen de grootste verbindingen tot stand’*, Human Brainwash Talks.

¹³¹ Schmid, W. (2012). *‘Unglücklich sein: Eine Ermutigung’*, Suhrkamp Verlag.

ophouden van een gelukkige façade, waarbij een kijk in het ongelukkige enkel is weggelegd voor hulpverleners.¹³² Hierdoor wordt het alleen maar moeilijker om geluk te bereiken.

Toch is het volgens De Wachter wel mogelijk om het geluksgevoel te vergroten. Net als Denys, pleit De Wachter voor een acceptatie van het ongeluk. Geluk moet hierin worden losgelaten als doel, maar moet worden gezien als bijwerking van een goed leven.¹³³ Deze bijwerking kan ontstaan, wanneer we ons minder als autonoom, onverwoestbaar individu gaan gedragen. Juist het toelaten van ongeluk, en het delen van dit ongeluk met de sociale contacten om ons heen geeft betekenis aan ons leven, en zo aan ons geluk. Net in tijden van zwaar weer komt men juist tot binding met anderen, en deze binding is van cruciaal belang voor ons geluksgevoel.¹³⁴ De hyperindividualisering van deze tijd is niet in lijn met hoe de mens zou moeten zijn. De grote keerzijde van de individualistische medaille is namelijk eenzaamheid, iets waar de mens als sociaal soort niet voor is gemaakt. De Wachter refereert hierbij naar Heideggers uitspraak '*Dasein ist Mitsein*', waarbij hij doelt op het idee dat de mens pas echt fysiek, empirisch bestaat wanneer deze in relatie staat tot andere mensen via gedeelde sociale praktijken.¹³⁵ In het verlengde hiervan stelt De Wachter dat het individuele leven pas waarde krijgt wanneer het gedeeld wordt met anderen. Wanneer men toestaat om zich weer kwetsbaar op te stellen, en in plaats van tegenslagen alleen trotseren men deze deelt met anderen, kunnen de sterkste banden ontstaan. Op deze manier brengt juist ongeluk ons geluk.

De analyse die De Wachter geeft van de obsessie die de Westerse samenleving met geluk heeft, kan worden gekoppeld aan de manier waarop individualisatie kan dienen als voedingsbodem voor een claimcultuur. In het nastreven van geluk en het willen uitbannen van geluk is claimedrag een manier om dit doel te verwezenlijken, aangezien op deze manier de controle terug kan worden gewonnen. De oplossingen die De Wachter biedt in de vorm van het accepteren van geluk, en het zoeken van toenadering tot de medemens, kunnen mogelijk bijdragen aan het tegengaan van een claimcultuur. Door het zoeken van toenadering tot de ander en het delen van tegenslagen worden banden met de gemeenschap weer versterkt. Hierdoor kan vervolgens weer steun worden gevonden bij deze gemeenschap, waardoor de druk vervalt die op het individu is komen te staan om tegenslagen op eigen kracht te trotseren. Wellicht zal deze

---

¹³² Hurkens, I. (2019). '*Dirk De Wachters zachtaardige boodschap over geluk en ongeluk*', De Bezieling, 4 november 2019.

¹³³ Nordkamp, B. (2018). '*Maak plaats voor ongelukkigheid: Lezing door Dirk De Wachter*', Radboud Reflects, 24 oktober 2018.

¹³⁴ Pekelder, W. (2021). '*We zijn doorgeschoten, we zijn gaan geloven dat het geluk maakbaar is: Interview met Dirk De Wachter*', Volzin, 31 december 2021.

¹³⁵ Heidegger, M. (2010). '*Being and Time (Trans: Stambaugh, J.)*', State University of New York Press, p. 118.

hierdoor minder de behoefte ervaren om deze tegenslagen binnen de muren van de rechtbank aan te vechten.

4.3 Martha Nussbaum: Invloed uit de Oudheid

Volgens Denys en De Wachter ligt de kern van het probleem van het hedendaagse mensbeeld, dat aanleiding kan geven tot het ontwikkelen van een claimcultuur, in de drang naar maakbaarheid en perfectie, en het daaruit voortvloeiende gegeven dat de mens tegenwoordig het lot en haar tegenslagen niet meer kan accepteren. In het verlengde van deze conclusie, kan ook de analyse van filosoof Martha Nussbaum over de verhouding van de mens en de acceptatie van toeval worden gezet. Zij omschrijft hierbij toeval als iets dat mensen niet in de hand hebben, maar als ‘dat wat er gewoon gebeurt’.¹³⁶ Waar Denys en De Wachter zich baseren op hun eigen ideeën en ervaringen in de geestelijke gezondheidszorg om een uiteenzetting te geven over de oorsprong van de eigenschap dat men het noodlot niet meer duldt, baseert Nussbaum zich vooral op hoe Griekse tragedies en filosofen keken naar de verhouding van de mens en toeval, aangezien deze kwestie zelfs in deze tijd al relevant was¹³⁷. Hierbij bekijkt ze deze verhouding vanuit een ethische invalshoek, waarbij ze let op de rol die toeval speelt bij het bereiken van een goed leven, en vergelijkt ze de verschillende opvattingen die in tragedies en filosofie te herkennen zijn. Vanuit hier geeft ze haar eigen beschouwing over hoe deze verhouding van toeval in het leven zou moeten zijn, en wat de gevolgen zijn van de verhouding zoals deze tegenwoordig is.

Nussbaum begint met het stellen van een dilemma wat betreft de oorsprong van de goedheid van een mens.¹³⁸ Een goed mens wordt geprezen voor de goedheid van zijn acties, maar deze goedheid is voor een groot deel het gevolg van uitwendige omstandigheden waar een mens zelf geen invloed over uit kan oefenen. In hoeverre is het dan terecht om een mens te prijzen voor omstandigheden die buiten zijn macht liggen? En in welke mate liggen deze omstandigheden echt buiten de macht van een mens? Nussbaum is dus geïnteresseerd in de manier waarop de mens leeft en omgaat met toeval, en hoe deze toeval invloed heeft op de goedheid van een mens. Hierbij kent ze een grote rol toe aan de onvermijdelijkheid van toeval, maar zijn er twee manieren waarop de mens hiermee om kan gaan. Ten eerste kan men niets doen, en het lot en

---

¹³⁶ Nussbaum, M. C. (2011). *‘De breekbaarheid van het goede: geluk en ethiek in de Griekse filosofie en literatuur’*, Ambo | Anthos, p. 52.

¹³⁷ Nussbaum, M. C. (2011). *‘De breekbaarheid van het goede: geluk en ethiek in de Griekse filosofie en literatuur’*, Ambo | Anthos, p. 53.

¹³⁸ Nussbaum, M. C. (2011). *‘De breekbaarheid van het goede: geluk en ethiek in de Griekse filosofie en literatuur’*, Ambo | Anthos, p. 51.

toevalligheden accepteren.¹³⁹ Uit deze toevalligheid ontstaat namelijk een kwetsbaarheid van de menselijke voortreffelijkheid die juist de schoonheid hiervan in het leven roept. Ten tweede beschikt de mens, in tegenstelling tot andere lagere levensvormen, over de rede.¹⁴⁰ Door deze rede is de mens in staat om keuzes en afwegingen te maken over wat waarde heeft en wat niet. Deze rede zorgt ervoor dat de mens niet enkel passief het lot moet ervaren, maar biedt mogelijkheden om eigen inbreng te geven aan het leven. Op deze manier behoedt de rede dat het leven van de mens een speelbal is van toeval. Vanuit deze mogelijkheden die de rede biedt, wordt er dan ook gestreefd naar goedheid. Door de rede wordt dit enerzijds bereikt door het elimineren van toeval middels rationele handelingen, waardoor de mens zelf invloed krijgt over zijn leven en hij niet langer afhankelijk is van de invloeden van buitenaf. Anderzijds wordt streven echter gecompliceerd door het besef van de eerder benoemde schoonheid die juist deze afhankelijkheid van uitwendige invloeden met zich meebrengt. Hierdoor komt Nussbaum tot de centrale vraag over de hoeveelheid toeval waar een mens mee kan leven, en mee zou moeten leven om het menselijk leven het meest waardevol te maken.¹⁴¹ Om deze vraag te beantwoorden, kijkt Nussbaum naar de manier waarop Griekse tragedies en filosofen zoals Plato en Aristoteles omgingen met de relatie tussen toeval en de menselijke goedheid. Hierbij kunnen grofweg twee opvattingen worden onderscheiden.¹⁴² Enerzijds identificeert Nussbaum de opvatting dat de mens als moedig, standvastig en actief individu op zoek is naar controle, waarbij de ziel wordt beschouwd als onaantastbaar en de mens als geïsoleerde individu een goed leven leidt. Daartegenover staat de opvatting van de mens als zachtaardig en zorgzaam, waarbij de ziel wel kwetsbaar is en de mens en goed leven juist in gemeenschap met anderen leeft.

4.3.1 Plato

Deze eerste visie, waarbij de ziel wordt gezien als onaantastbaar en de mens als geïsoleerd individu op zoek is naar controle, is meer in lijn met de opvattingen van Plato. Met name in zijn vroege werken verdedigt Plato het idee dat een doordacht, filosofisch leven het goede leven is,

---

¹³⁹ Nussbaum, M. C. (2011). *'De breekbaarheid van het goede: geluk en ethiek in de Griekse filosofie en literatuur'*, Ambo|Anthos, p. 50.

¹⁴⁰ Nussbaum, M. C. (2011). *'De breekbaarheid van het goede: geluk en ethiek in de Griekse filosofie en literatuur'*, Ambo|Anthos, p. 51.

¹⁴¹ Nussbaum, M. C. (2011). *'De breekbaarheid van het goede: geluk en ethiek in de Griekse filosofie en literatuur'*, Ambo|Anthos, p. 53.

¹⁴² Taylor, C. (1988). 'Critical Notice: Martha C. Nussbaum, *The Fragility of Goodness: Luck and Ethics in Greek Tragedy and Philosophy*. Cambridge: Cambridge University Press 1986. Pp. xviii + 544', *Canadian Journal of Philosophy*, 18(4), p. 808.

waarbij menselijke gevoelens zoals liefde, lust, en eer moeten worden overstegen, en de focus moet worden gelegd op activiteiten die gerangschikt worden op basis van hun intrinsieke waarden in plaats van op datgene waar ze toe leiden.¹⁴³ Wanneer de focus wordt gelegd op het filosofische, krijgt men op een bepaalde manier controle over de zaken die er volgens Plato echt toe doen, waardoor het leven onafhankelijk en dus minder kwetsbaar wordt voor invloeden van uitwendige toevalligheden.¹⁴⁴ Toch kunnen niet zo eenvoudig conclusies worden getrokken over de standpunten die Plato heeft ten opzichte van deze kwestie, aangezien hij door zijn leven verschillende ontwikkelingen heeft gemaakt. Zo komt hij in zijn latere werken, zoals bijvoorbeeld de *‘Φαίδων’* (Phaedo), in zekere mate terug op zijn zojuist benoemde standpunt, en komt hij tot een meer gebalanceerde opvatting waarbij het filosofische leven niet langer als het enige goede leven wordt gezien, maar erkent Plato dat relaties tussen mensen ook noodzakelijk zijn voor de psychologische ontwikkelingen die een mens door moet maken om een goed leven te kunnen lijden.¹⁴⁵ Hierbij erkent hij dus, in tegenstelling tot zijn eerdere werk, ook positieve gevolgen van toevalligheden en de daarbij horende kwetsbaarheid.

Ondanks deze ontwikkelingen en herzieningen zijn er ook enkele factoren die constant blijven in de redeneringen van Plato. Zo blijft hij door zijn werken heen spreken over de reddende kracht van *‘τέχνη’* tegen *‘τύχη’*. Aangezien Plato van mening was dat alles in de wereld kon worden herleid tot *‘ἐπιστήμη’*, oftewel kennis, zou het verstandig zijn om te luisteren naar deskundigen. Deze deskundige beschikken namelijk in hun vakgebied over *‘τέχνη’*, oftewel meetbare, menselijke kunde en wetenschap. Door middel van deze wetenschap zou de invloed van *‘τύχη’*, oftewel onbeheerste toeval, beteugeld worden. Aangezien men vaak nadeel ondervindt van deze toeval, is er behoefte aan deze beteugeling en drang naar vooruitgang en controle door wetenschap.¹⁴⁶ Volgens Plato is het uitschakelen van de risico's die de blootstelling aan toeval met zich meebrengt een hoofdtaak van de filosofie, en is het voor het bereiken van het goede leven van belang om, zoals Socrates eerder voorstelde, een filosofische wetenschap te ontwikkelen die morele afwegingen kan meten.¹⁴⁷ Toch kenmerkt Plato een

---

¹⁴³ Nussbaum, M. C. (2011). *‘De breekbaarheid van het goede: geluk en ethiek in de Griekse filosofie en literatuur’*, Ambo | Anthos, p. 196.

¹⁴⁴ Taylor, C. (1988). *‘Critical Notice: Martha C. Nussbaum, The Fragility of Goodness: Luck and Ethics in Greek Tragedy and Philosophy. Cambridge: Cambridge University Press 1986. Pp. xviii + 544’*, Canadian Journal of Philosophy, 18(4), p. 809.

¹⁴⁵ Nussbaum, M. C. (2011). *‘De breekbaarheid van het goede: geluk en ethiek in de Griekse filosofie en literatuur’*, Ambo | Anthos, p. 295.

¹⁴⁶ Nussbaum, M. C., & Hursthouse, R. (1984). *‘Plato on commensurability and desire’*. Proceedings of the Aristotelian Society, Supplementary Volumes, 58, p. 57.

¹⁴⁷ Nussbaum, M. C. (2011). *‘De breekbaarheid van het goede: geluk en ethiek in de Griekse filosofie en literatuur’*, Ambo | Anthos, p. 156.

valkuil in de drang naar wetenschap. Men krijgt misschien de indruk dat door wetenschap men onafhankelijk kan worden van toeval, maar de vooruitgangen die door wetenschap kunnen ontstaan brengen volgens hem een nieuwe afhankelijkheid met zich mee. Het is een bestanddeel van het mens-zijn om onderworpen te zijn aan toeval en het leed dat hierdoor kan ontstaan. Wanneer middels vooruitgangen in wetenschap het leed dat toeval kan brengen kan worden voorkomen en genezen, komt er volgens Plato een einde aan het mens-zijn.¹⁴⁸

4.3.2 Aristoteles

De tweede opvatting die Nussbaum identificeert, waarbij de ziel kwetsbaar is en de mens in gemeenschap leeft, kan worden herkend binnen verschillende tragedies en de werken van Aristoteles. Bij beide valt op dat, in vergelijking met Plato, de rol van toeval meer wordt geaccepteerd als iets dat deel is van het leven, en dat dit niet beteugeld zou moeten worden door ‘τέχνη’.¹⁴⁹ Waar de tragedies verder vrij oppervlakkig blijven in hun opvatting over de kwetsbare, sociale ziel, herformuleert Aristoteles deze visie later met meer diepgang. Hierbij zet hij zich, als leerling van Plato, op verschillende manieren af tegen de opvattingen die Plato had over moreel denken en de rol die toeval zou moeten spelen. Een groot verschil, dat ook al blijkt uit het feit dat ‘τέχνη’ bij Aristoteles geen middel moet zijn om ‘τύχη’ te beheersen, is dat Aristoteles het lot niet wil controleren zoals Plato dat wil. Plato is middels de filosofie op zoek naar een manier om morele ‘τέχνη’ te verkrijgen, en ziet deze vorm van kennis als een middel om ook op andere aspecten van het leven vooruitgang te boeken waardoor de rol van toeval zo beperkt mogelijk wordt. Waar Plato dit wil doen middels objectief meetbare maatstaven die onafhankelijk zijn van de menselijke perceptie, die beheerst kunnen worden door de schijn van ‘φαινόμενα’, ziet Aristoteles juist de noodzaak om menselijke goedheid te bekijken vanuit een menselijk oogpunt.¹⁵⁰ De invloed van toeval is hierbij onderdeel van deze menselijke ervaring. Hoewel men ook zelf inspanningen moet verrichten om een goed leven te leiden, is toeval en de daaruit voortvloeiende kwetsbaarheid ook noodzakelijk om dit leven te kunnen bereiken. Het feit dat we kwetsbaar zijn door toeval, zal dus geaccepteerd moeten worden. Zelfs al zou het mogelijk zijn om ons los te maken van deze kwetsbaarheid, dan zou men hiervoor een te

---

¹⁴⁸ Nussbaum, M. C. (2011). *‘De breekbaarheid van het goede: geluk en ethiek in de Griekse filosofie en literatuur’*, Ambo | Anthos, p. 194.

¹⁴⁹ Nussbaum, M. C. (2011). *‘De breekbaarheid van het goede: geluk en ethiek in de Griekse filosofie en literatuur’*, Ambo | Anthos, p. 150.

¹⁵⁰ Taylor, C. (1988). *‘Critical Notice: Martha C. Nussbaum, The Fragility of Goodness: Luck and Ethics in Greek Tragedy and Philosophy. Cambridge: Cambridge University Press 1986. Pp. xviii + 544’*, Canadian Journal of Philosophy, 18(4), p. 811.

hoge prijs moeten betalen volgens Aristoteles, aangezien dit enkel zou kunnen gebeuren indien we bepaalde waarden die wij nu aan ons leven hechten zouden moeten aanpassen of loslaten.¹⁵¹ Toeval en kwetsbaarheid zijn dus onderdelen van het leven, en moeten ook als zodanig omarmd worden. Juist door deze kwetsbaarheid ontstaat volgens Aristoteles namelijk de schoonheid van het goede leven.¹⁵²

4.3.3. Nussbaum

Hoewel de werken van Plato en Aristoteles al meer dan 2000 jaar oud zijn, lijken hun opvattingen tegenwoordig meer relevant dan ooit. Met name het idee van Plato, dat wetenschap en technologie moeten worden gebruikt om noodlottig toeval te beheersen, past in het mensbeeld van de 21^e eeuw waar maakbaarheid het ideaal lijkt te zijn. Bij Plato zijn dan ook al sporen van de drang naar controle over het leven te zien zoals deze tegenwoordig aanwezig is. Zoals er echter ook nu kritiek is op deze drang, bleek dit in de Oudheid ook al te bestaan. De kritiek van Aristoteles op Plato dat (noodlottig) toeval iets is dat tot het leven behoort en niet moet worden verbannen, resoneert ook nog in hedendaagse kritieken. In haar eigen opvatting deelt Nussbaum deze kritieken ook, waardoor haar opvatting meer bij de kritiek van Aristoteles lijkt aan te sluiten, dan bij de visie van Plato. Ook zij ziet toeval en kwetsbaarheid als een fundamenteel onderdeel van het menselijke leven, en is kritisch tegenover zij die deze kwetsbaarheid niet kunnen accepteren en willen minimaliseren door middel van controle. Volgens Nussbaum speelt angst hier een cruciale rol bij, en geeft die angst juist aanleiding tot het willen gebruiken van woede en agressie als manier om controle te verkrijgen.¹⁵³ Wanneer een gevoel van angst als gevolg van onzekerheid en controleverlies optreedt, bijvoorbeeld door ongelukkige toeval, probeert men de controle terug te winnen door een zondebok aan te wijzen voor deze gebeurtenis.¹⁵⁴ Nussbaum geeft aan dat op deze manier juist nog meer kwaad in de samenleving ontstaat, aangezien dit aanleiding kan geven tot uitingen van woede in de vorm van vernedering of racisme. Op deze manier deze woede, die het gevolg is van het niet kunnen accepteren van het lot en controleverlies, ook een claimcultuur in de hand werken, aangezien er ook op juridische wijze een zondebok kan worden gezocht. Met de mogelijkheden die

---

¹⁵¹ Nussbaum, M. C. (2011). *'De breekbaarheid van het goede: geluk en ethiek in de Griekse filosofie en literatuur'*, Ambo| Anthos, p. 444.

¹⁵² Nussbaum, M. C. (2011). *'De breekbaarheid van het goede: geluk en ethiek in de Griekse filosofie en literatuur'*, Ambo| Anthos, p. 467.

¹⁵³ Nussbaum, M. C. (2019). *'The monarchy of fear: A philosopher looks at our political crisis'*, Simon & Schuster, p. 68.

¹⁵⁴ Nussbaum, M. C. (2019). *'The monarchy of fear: A philosopher looks at our political crisis'*, Simon & Schuster, p. 82.

juridisering biedt, kan vergelding die door woede, angst, en controleverlies wordt gestimuleerd ook plaatsvinden door middel van aansprakelijkheidstelling en het indienen van schadeclaims.

Een oplossing die Nussbaum voorstelt is door een andere omgang met onzekerheid te hanteren, waarbij met name relevant is welke emoties men ervaart.¹⁵⁵ Angst en woede zijn de emoties die juist voor maatschappelijke en politieke problemen zorgen in de samenleving. Als tegenovergestelde van angst positioneert zij hoop, met als verwante emoties vertrouwen en liefde.¹⁵⁶ Volgens haar vereisen deze emoties toewijding en een actieve houding, maar hebben ze als gevolg dat men zelf meer ontspannen en vredig in het leven staat.¹⁵⁷ Hoewel Nussbaum in haar oplossing ook niet met concrete voorstellen komt, geeft ze verschillende voorbeelden van handelingen die deze emoties zouden kunnen versterken. Zo kan men tot meer hoop komen door te luisteren naar anderen en elkaar te respecteren, maar ook bijvoorbeeld middels religie of protestacties.¹⁵⁸ Ook is ze van mening dat er een rol voor de overheid is weggelegd om deze emoties te stimuleren. Zo verwijst ze naar de *Zivildienst* in Duitsland, waarbij weigeraars van dienstplicht vervangende maatschappelijke dienstverlening moesten uitvoeren.¹⁵⁹ Volgens haar werden bij dit soort programma's de juiste emoties aangemoedigd om tot een meer vredelievende samenleving te komen. Deze emoties hebben ook invloed op de totstandkoming van een claimcultuur. In een samenleving waar meer hoop en liefde heerst dan angst en woede, zou de noodzaak tot vergelding en controle verminderd worden en zou er minder aanleiding zijn tot woede die geuit zal worden in (juridische) vergelding.

4.4 Conclusie

De focus die er in de hedendaagse Westerse samenleving lijkt te liggen op maakbaarheid en het voorkomen en controleren van tegenslagen, geeft volgens de verschillende auteurs die in dit hoofdstuk zijn belicht aanleiding tot uiteenlopende problematiek, die een claimcultuur als gevolg zou kunnen hebben. Waar zij in overeenkomen, is het belang dat wordt toegekend aan de drang naar controle en maakbaarheid. Waar zij in verschillen, is hun analyse van de oorsprong van deze drang. Volgens Denys is deze drang het gevolg van de exploderende

---

¹⁵⁵ Smailus, T. (2020). 'Review of: Martha C. Nussbaum, *The Monarchy of Fear. A Philosopher looks at our Political Crisis*', *Journal of Ethics in Antiquity and Christianity*, 2, p. 87.

¹⁵⁶ Nussbaum, M. C. (2019). '*The monarchy of fear: A philosopher looks at our political crisis*', Simon & Schuster, p. 213.

¹⁵⁷ Nussbaum, M. C. (2019). '*The monarchy of fear: A philosopher looks at our political crisis*', Simon & Schuster, p. 212.

¹⁵⁸ Nussbaum, M. C. (2019). '*The monarchy of fear: A philosopher looks at our political crisis*', Simon & Schuster, p. 201.

¹⁵⁹ Nussbaum, M. C. (2019). '*The monarchy of fear: A philosopher looks at our political crisis*', Simon & Schuster, p. 242.

welvaart, die het mogelijk heeft gemaakt om luxe, gemak en geluk te kopen. Geluk is hierdoor een commercieel product geworden, dat steeds meer en beter moet zijn, met als gevolg dat er volgens Denys een ware obsessie met geluk is ontstaan. Hoewel De Wachter een soortgelijke obsessie herkent, zoekt hij de oorsprong juist meer in de hoek van de individualisatie, waarbij hij vooral let op het gevolg dat ontkerkelijking heeft op de samenleving. Door het wegvallen van de belofte van een Hemel en een God die als verantwoordelijke kan worden aangewezen, is men op zichzelf toegewezen om het Aardse leven zo gelukkig mogelijk te maken. Lijden wordt niet langer in de toekomst beloond, dus wordt het geluk in het heden gezocht – en geëist. Het geluk moet in dit heden worden gemaakt, en om dit te bereiken moet men, net als bij Denys, controle over het leven krijgen. Hieruit kan mogelijk ook een verklaring worden gegeven voor toenemende claimcultuur. Indien men tegenslagen niet meer kan accepteren, zal er een manier worden gezocht om de controle over het leven terug te winnen. Een van deze mogelijkheden zou via de juridische weg zijn, waarbij men middels aansprakelijkheidstellingen en schadeclaims kan proberen de tegenslag te rectificeren. Hoewel Denys en De Wachter verschillen in hun analyse wat betreft de oorsprong, stellen zij een soortgelijke oplossing voor. Paradoxaal genoeg leidt het krampachtig willen verzekeren van geluk juist tot ongeluk en ontevredenheid. Wanneer men deze drang naar controle, maakbaarheid en geluk loslaat, en men zich openstelt voor de acceptatie van tegenslagen, zal men vanzelf komen tot een gevoel van geluk.

Waar Denys en De Wachter zich voornamelijk baseren op hun eigen ervaringen en ideeën, baseert Nussbaum haar analyse vanuit een ethische invalshoek op de ideeën over de relatie tussen toeval en de mens uit Griekse tragedies en filosofie. Hierbij focust zij zich met name op Plato en Aristoteles, die een tegenstrijdige visie omtrent dit onderwerp hebben. Volgens Plato moet de goedheid van een mens los staan van toeval, en is het zaak om met vooruitgang in wetenschap en techniek ervoor te zorgen dat toeval zo min mogelijk invloed heeft op het leven. Aristoteles ziet toeval daarentegen als een factor die fundamenteel verbonden is aan het menselijke leven, en ziet dus ook geen reden om goedheid onafhankelijk te maken van toeval. Volgens hem zit juist de schoonheid van de menselijke goedheid in de kwetsbaarheid die toeval met zich meebrengt. Ondanks het feit dat deze opvattingen ruim 2000 jaar oud zijn, lijken er duidelijke overeenkomsten te bestaan met de manier waarop tegenwoordig over de relatie tussen de mens en toeval wordt gedacht. Zo lijkt de visie van Plato in de huidige maatschappij sterke aanhang te hebben, aangezien het idee van maakbaarheid en het willen reduceren van de invloed van toeval tegenwoordig ook prioriteit lijkt te zijn. Waar vaak wordt gedacht dat deze trend kenmerkend lijkt voor de 21^e eeuw, blijkt dit sentiment dus

ook al in de 5^e eeuw voor Christus aanwezig te zijn geweest. De visie van Aristoteles lijkt juist te resoneren in de visies die Denys en De Wachter hebben, aangezien zij een belang voor het accepteren van het lot delen, en de mens niet als individu maar als onderdeel van een gemeenschap zien. Hierbij sluit Nussbaum zich ook zelf aan, aangezien zij ook oproept tot het accepteren van de kwetsbaarheid die toeval met zich meebrengt, en in plaats van het reageren op onzekerheid met angst, stelt zij voor om onzekere situaties met hoop tegemoet te gaan.

Zo blijkt dus dat de kwestie van toeval en zijn invloed op het leven van de mens filosofen al millennia lang bezig houdt. Wat nieuw is, is de relevantie van dit onderwerp voor het debat over de claimcultuur. Toch blijken de opvattingen zoals in de Oudheid geformuleerd ook van toepassing wanneer zij op de hedendaagse claimcultuur worden toegepast. Aangezien de claimcultuur kan worden gezien als een uiting van een drang naar controle en maakbaarheid die voortvloeit uit toegenomen individualisatie, die wordt gestimuleerd door de toenemende juridisering, zou het accepteren van het lot en de tegenslagen die hierbij horen mogelijk aanleiding geven tot een vermindering van de beweegredenen die een claimcultuur in de hand werken. Toch zijn zowel Denys, De Wachter, en Nussbaum niet concreet in hun suggesties om de maatschappelijke ontwikkelingen die ze bekritisieren aan te pakken. Er volgt uit hun opvattingen geen duidelijk stappenplan om de benoemde acceptatie van het lot te bereiken. Waar hun visies wel in kunnen bijdragen, is het vinden van de juiste focus. Zij focussen allen namelijk meer op de gevolgen van het sociologisch mechanisme van individualisatie, dan op de gevolgen van het juridische mechanisme van individualisatie. Dit zou een nuttige aanwijzing kunnen zijn voor de richting waarin een aanpak kan worden gezocht, waardoor bijvoorbeeld meer zou kunnen worden aangestuurd op maatschappelijke verandering dan op aanpassing van de wet. Hier zou vervolgens verder onderzoek op kunnen worden gebaseerd, om zo tot een meer concrete aanpak te komen die kan helpen voorkomen dat een claimcultuur zich in Nederland manifesteert.

5. Conclusie

Centraal in deze scriptie staat de onderzoeksvraag ‘*Welke mechanismen liggen ten grondslag aan de ontwikkeling van een claimcultuur?*’. Middels een driedeling is gepoogd een antwoord te formuleren op deze vraag. Om deze filosofische vraag te beantwoorden, is in het eerste deel een empirische basis gelegd voor de analyse van het begrip ‘claimcultuur’ en de mate waarin deze aanwezig lijkt te zijn in Nederland. Hierbij blijkt al snel dat het een lastige opgave is om hier conclusies over te trekken, aangezien er geen consensus is over wat de term ‘claimcultuur’ precies inhoudt, en of er sprake is van een opkomende dan wel gevestigde claimcultuur. Om toch tot een conclusie te komen, is er gezocht naar trends binnen de statistieken, wetgeving en jurisprudentie omtrent aansprakelijkheid en schadevergoedingen. De bestaande statistieken rondom dit onderwerp bieden te weinig houvast, waardoor er niet kan worden gesteld dat er sprake is van een claimcultuur in Nederland. Wel lijkt er op basis van ontwikkelingen in de wetgeving en jurisprudentie sprake te zijn van een gunstig klimaat voor een claimcultuur, gelet op de uitbreidingen van aansprakelijkheidsgronden en de kring der gerechtigden. Hierdoor zou het goed mogelijk zijn dat er ook een Nederland een claimcultuur kan ontwikkelen, en is de vrees die hiervoor bestaat te begrijpen.

Nu er een opening bestaat voor het ontwikkelen van een claimcultuur, is het van belang om tot een beter begrip hiervan te komen en om een nadere analyse te geven van de mechanismen die aanleiding geven tot een dergelijke cultuur. Met het oog op de onderzoeksvraag blijken hier twee factoren een hoofdrol te spelen, te weten het juridisch mechanisme van juridisering en het sociologisch mechanisme van individualisatie. Middels juridisering komen steeds meer alledaagse situaties in het juridisch domein terecht, waardoor er onderling meer juridische rivaliteit ontstaat. Daarnaast biedt de toenemende regeldichtheid die het gevolg is van juridisering meer handvatten aan burgers om het heft in eigen hand te nemen, iets dat mede gestimuleerd wordt door het feit dat de overheid een terugtrekkende rol is gaan spelen en rechtsbescherming in grotere mate toekomt aan de gecommercialiseerde verzekeringssector. Naast juridisering speelt de individualisering die in de afgelopen decennia is toegenomen op twee manieren een rol. Ten eerste zijn door de individualisering gemeenschapswaarden vervangen door individuele waarden, en voelt men een eventuele inbreuk op deze waarden sneller als een persoonlijke aanval waar tegen verdedigd moet worden. Ten tweede is het individu de steun en opvang van de gemeenschap verloren, waardoor men in mindere mate tegenslagen aankan. Om deze opvang te vervangen, is er een focus komen te liggen op het voorkomen van tegenslag, waarbij het ideaal van maakbaarheid is ontstaan. Door

deze maakbaarheid en het voorkomen van tegenslag staat men echter minder bloot aan tegenslag, waardoor er nog minder tolerantie is en er in geval van tegenslag meer moeite wordt gedaan om deze misère te genezen. In combinatie met de juridisering, biedt de juridische sector nu ook via het aansprakelijkheidsrecht een medicijn hiervoor. Aangezien zowel juridisering en individualisering ook in Nederland aanwezig blijken te zijn, is de kans hierdoor aanwezig dat er ook in Nederland een claimcultuur zal ontstaan.

Nu duidelijk is welke voedingsbodem er is voor het ontstaan van een claimcultuur, waarom deze aanleiding geven tot de negatieve bijklank die dit begrip heeft, en dat deze aanwezig zijn in Nederland, kan een meer diepgaande analyse worden gegeven van de manier waarop deze fenomenen tot uiting komen in de hedendaagse maatschappij. Hierbij zijn de visies van drie verschillende auteurs besproken, die elk een eigen opvatting hebben over de manier waarop met name het sociologisch mechanisme aanleiding geeft tot problematiek in de samenleving. Zo ziet psychiater en filosoof Damiaan Denys de drang naar controle die de tegenwoordige samenleving kenmerkt als een gevolg van de grote welvaart die het Westen kent, waarbij men in staat is om geluk als een waar te kopen. Door de ontwikkelingen die technologie en wetenschap mogelijk hebben gemaakt, is volgens hem een groot deel van het leven maakbaar geworden, en is het hiermee mogelijk gemaakt om ook geluk te maken. Hierdoor is een obsessie met geluk ontstaan, waardoor ongeluk niet meer geaccepteerd wordt. De extreme drang naar controle die hiermee gepaard gaat, kan mogelijk ook de ontwikkeling van een claimcultuur stimuleren. Bij een tegenslag kan er met deze instelling worden gezocht naar iets of iemand anders als verantwoordelijke voor de tegenslag, en kan de controle hierover middels het aansprakelijkheidsrecht worden teruggewonnen. Psychiater Dirk De Wachter kenmerkt een zelfde obsessie met geluk, die op soortgelijke wijze aanleiding kan geven tot een claimcultuur, maar wijst een andere oorzaak aan. Volgens De Wachter is deze obsessie het gevolg van hyperindividualisatie, die vooral in combinatie met ontkerkelijking heeft geleid tot het besef dat men zelf verantwoordelijk is voor geluk in het leven en er geen beloning wacht na de dood, waardoor het belang van het geluk in het heden is toegenomen. Ondanks het verschil in oorzaak, komen zowel Denys als De Wachter tot de conclusie dat de problemen die ontstaan door de obsessie met geluk die in de samenleving bestaat, kunnen worden opgelost door het toelaten en accepteren van ongeluk in het leven. Als gevolg hiervan zou de drang naar controle over het leven, en de daaruit mogelijk voortvloeiende claimdrang afnemen. Filosoof Martha Nussbaum koppelt voor haar analyse over de verhouding van de mens en toeval terug naar Griekse tragedies en filosofen, en sluit zich aan bij de opvattingen van Denys en De Wachter dat toeval een rol moet blijven spelen in het leven van de mens. Volgens haar komt juist uit de

kwetsbaarheid die toeval met zich meebrengt de schoonheid van de menselijke goedheid tot stand. Samenvattend kan er op basis van deze auteurs worden gesteld dat de beste manier om met een opkomende, dan wel gevestigde claimcultuur om te gaan, het stimuleren van de acceptatie van het lot is. Wanneer men toestaat dat het leven ook tegenspoed kent, zou de drang naar controle verminderen, en zou het recht dus ook minder als redmiddel gebruikt worden om controle terug te winnen.

Concluderend kan er dus worden gesteld dat er nog geen bewijs is dat er in Nederland een claimcultuur bestaat, maar zijn er wel ontwikkelingen op juridisch gebied die een dergelijke cultuur mogelijk maken. Om met het oog op deze mogelijkheid een verdere analyse te geven van de mechanismen die ten grondslag liggen aan een claimcultuur, kan de onderzoeksvraag worden beantwoord met het juridisch mechanisme van juridisering en het sociologisch mechanisme van individualisering. Op deze manier blijkt een claimcultuur dus een uiting te zijn van een breder maatschappelijk probleem. Gelet op de analyses die Denys, De Wachter en Nussbaum geven, lijkt een claimcultuur vooral het gevolg te zijn van de sociologische mechanismen die hieraan ten grondslag liggen. Hierbij geven zij aan dat deze trend mogelijk geremd kan worden door het accepteren van het lot en de tegenslag die daarbij horen. Toch is dit niet zo eenvoudig als het lijkt. Zoals blijkt uit de werken van Plato en Aristoteles, gaat het debat over het accepteren van het lot al terug tot in de Oudheid. Met de extreme snelheid in technologische vooruitgang die onze moderne tijd kent, lijkt de visie van Plato alleen maar in support te winnen, nu zijn visie ook steeds meer gerealiseerd wordt. Het is onwaarschijnlijk dat, zonder dat hier een direct gevoelde noodzaak voor ontstaat, men dit ideaal van maakbaarheid loslaat en meer in de richting van Aristoteles zal denken. Daarbij zijn de oplossingen die Denys, De Wachter en Nussbaum aandragen ook niet concreet. Wellicht kunnen de analyses die zij geven bijdragen en een vertrekpunt geven aan verdere een verdere ontwikkeling van een aanpak tegen de maatschappelijke trends die een claimcultuur kunnen stimuleren. Echter, om deze aanpak verder te concretiseren, zal meer specifiek onderzoek nodig zijn naar de mechanismen van een claimcultuur en hoe deze zich in de maatschappij manifesteren

Bibliografie

Algemene Rekenkamer (2017), *Voorarrest: verdachten in de cel. Een kwalitatieve analyse van in verzekeringstelling en voorlopige hechtenis*, Rapport Algemene Rekenkamer, pp. 1-44.

Arentz, B. (2017). *Amerikaanse toestanden*, Milieu & Recht, 44.

Beck, U. (1992). *Modern society as a risk society*, In: Stehr, N. & Ericson, R.V. *The Culture and Power of Knowledge: Inquiries into Contemporary Societies*, Berlin: Walter de Gruyter, p. 199.

Better Regulation Task Force (2004), *Better Routes to Redress*, Report of the Better Regulation Task Force.

Boelhouwer, J. & Vonk, F. (2019). *Kwaliteit van leven: leefsituatie en tevredenheid met het leven*, In: *De sociale staat van Nederland*, Sociaal Cultureel Planbureau, pp. 305-343.

Bohlmeijer, L. (2018). *Psychiatrie: Damiaan Denys in gesprek met Lex Bohlmeijer*, De Correspondent, 22 december 2018.

Van Boom, W. H. (2001). *Troostgeld voor naasten? Een ruimere blik is noodzakelijk*, Aansprakelijkheid, Verzekering & Schade, 4, pp. 95-98.

Borghouts, H.C.J.L., (2004). *Solidariteit met beleid: Aanbevelingen over financiële tegemoetkomingen bij rampen en calamiteiten*. Commissie tegemoetkoming bij rampen en calamiteiten.

Boutellier, H., Ippel, P., Nieborg, S. & Kruis, L. (2005). *'Veiligheid gegarandeerd' en 'Privacy gered': Twee voorstelbare toekomstbeelden in Nederland anno 2030*, Verwey-Jonker Instituut.

Brown, W. (1995). *States of Injury: Power and Freedom in Late Modernity*, Princeton University Press.

Cleiren, C. P. M. (2001). *De andere kant van het gelijk: Strafgeding of mediation?*, Justitiële verkenningen, 27(3), pp. 122-143.

Cohen, T.H. (2001). *Punitive damage awards in large counties*, Bureau of Justice Statistics, NCJ 208445, pp. 1-9.

Croce, M. (2021). *Juridification as politics: An institutional view*, Philosophy & Social Criticism, 47(9), pp. 1025-1042.

- Cumbo, J. (2004). *'What is compensation culture'*, Financial Times, <https://www.ft.com/content/4dcf6fa4-4ac2-11d9-a0ca-00000e2511c8>
- Van Dam, C. C. (1993). *'Ieder draagt min of meer zijn eigen schade'*. BW-krant Jaarboek, pp. 161-174.
- Denys, D. (2007). *'How is the new philosophy of psychiatry?'*, Philosophy, Ethics and Humanities in Medicine, 2(22), p. 1.
- Denys, D. (2018). *'Angstparadox'*, Amsterdam: Uitgeverij Atlas Contact.
- Denys, D. (2021). *'We zijn geobsedeerd met controle'*, Human Brainwash Talks.
- Van Dijk, M. (2007). *'Claimcultuur bedreigt ons'*, Trouws Filosofisch Elftal, pp. 1-4.
- Van Dijk, C. H. (2013). *'De rol van partijen in de discussie over de hoogte van het smartengeld'*, Verkeersrecht Artikelen, 96(7).
- Donkerlo, M. (2022), *'Smartengeld: Uitspraken van de Nederlandse rechter over de vergoeding vna immateriële schade'*, ANWB.
- Driessens, K. & Geldof, D. (2008). *'Normatieve professionaliteit in het sociaal werk'*, Alert, 34(2), pp. 66-75.
- Duyvendak, J. W. (2004). *'De individualisering van de samenleving en de toekomst van de sociologie'*, Tijdschrift Sociologie, 51(3-4), pp. 495-506.
- Duyvendak, J. W. & Hurenkamp, M. (2005). *'Links en de moraal: Het verlichten van gemeenschappen'*, Socialisme & Democratie, 4, pp. 42-44.
- Eijkelenberg, U. & Lujic, M. (2021). *'Het dikke-ik is aan het rellen'*, Het Parool Opinie, 30 januari 2021.
- Engelhard, E.D.F. & Van Maanen, G.E. (2008). *'Aansprakelijkheid voor schade'*, Monografieën BW, A15(4-5).
- Eshuis, R.J.J. (2003), *'Claims bij de rechtbank'*, Onderzoeksrapport WODC.
- Felling, A. J. A. (2004). *'Het proces van individualisering in Nederland: een kwart eeuw sociaal-culturele ontwikkeling'*. Radboud University Nijmegen.
- Geldof, D. (2008). *'Cultuur van angst of leren leven met onzekerheid?'*, Oikos, 44(1), pp. 40-48.

Habermas, J. (1987) *'Theory of Communicative Action Volume 2, Lifeworld and System: A Critique of Functionalist Reason'*, Boston Beacon Press.

Hartlief, T. (2010) *'Een eenvoudige casus stelt het recht voor problemen'*, Nederlands Juristenblad, 1691.

Hartlief, T. (2011). *'In afwachting van de Franse slag'*, Nederlands Juristen blad, 9(1).

Hartlief, T. (2012). *'Smartengeld in Nederland anno 2012: tijd voor een steen in stilstaand water?'*, in: Donkerlo M. & Van Werkhoven M.L.A. (red.), *'Smartengeld: uitspraken van de Nederlandse rechter over de vergoeding van immateriële schade'*, ANWB, pp. 6-11.

Hagebeek, B. (2022). *'Interview met Damiaan Denys'*, Boeddhistische Unie Nederland, 24 februari 2022.

Hegel, G. W. F. (1986). *'Philosophische Propedeutik'*, in: Heidelberg und Nurnberger Schriften, Werke 4, Frankfurt am Main: Suhrkamp, pp. 9–69.

Heidegger, M. (2010). *'Being and Time (Trans: Stambaugh, J.)'*, State University of New York Press, p. 118.

Helstoot, I., Pieterman, R. & Hanekamp, J. (2011). *'Risico's en redelijkheid: Naar een nieuw beoordelingskader voor risico's in Nederland'*, Boom Juridische Uitgevers.

Van Hoppe, L. (2018). *'De wet vergoeding affectieschade'*, Verkeersrecht, 155.

Houtman, D., Mascini, P., & Gels, M. (2000). *'Waarom lopen de kerken leeg, maar groeit New Age? Over individualisering, secularisering en religieuze verandering'*, Amsterdams sociologisch tijdschrift, 27(4), pp. 477-508.

Hurkens, I. (2019). *'Dirk De Wachters zachte boodschap over geluk en ongeluk'*, De Bezieling, 4 november 2019.

Jansen, J. (2020). *'Je moet soms lijden om gelukkig te zijn: Interview met Damiaan Denys'*, New Scientist, 14 november 2020.

Keirse, A.L.M. (2007). *'Nieuwe risico's: Wie is er bang voor de magnetron'*, Nederlands Juristen Blad, 38(1957), pp. 2418-2425.

Kok, M. (2003). *'Rechtshulp nader onderzocht: Een onderzoek naar de invloed van juridisering op de ontwikkelingen in de rechtshulp'*, Onderzoeksrapporten Wetenschapswinkel Vrije Universiteit, nr. 0305.

Kortleven, W. J. (2018). *‘Verantwoordelijkheid, veiligheid en strafrecht: Over het bestraffen van feilbaarheid’*, Bestuurskunde, 27(1), pp. 8-20.

Kottenhagen, R.J.P. (2011). *‘Het Hangmat-arrest: Een nieuwe route naar schadevergoeding’*, Nederlands Tijdschrift voor Burgerlijk Recht, 33(6), pp. 246-253.

Kymlicka, W. (1988). *‘Liberalism and communitarianism’*, Canadian Journal of Philosophy, 18(2), pp. 181-203.

Van Der Krans, A. (2018), *‘Collectief schadeverhaal’*, Onderneming & Recht, nr. 105, 6.4.1.

Kroes, F. (2008). *‘The beauty and the beast? Over ‘class actions’, de claimcultuur en het toenemend beroep op de rechter’*, Nederlands Tijdschrift voor Burgerlijk Recht, 36(7), pp. 266-274.

Leopold, F. (2010). *‘Kwalitatieve aansprakelijkheid jegens medebezitter’*, Tijdschrift voor Personenschade, pp. 107-113.

Lindenbergh, S.D. (2018). *‘De wet affectieschade in werking’*, Verkeersrecht, 156, pp. 406-414.

Lindenbergh, S. & Mascini, P. (2013). *‘Schurende dilemma’s in het aansprakelijkheidsrecht – De spanning tussen financiële en relationele compensatie’*, in: Van Boom, W.H. (red), *‘Capita civilologie: Handboek empirie en privaatrecht’*, Boom Juridische Uitgevers, p. 452.

Loick, D. (2014). *‘Juridification and politics: From the dilemma of juridification to the paradoxes of rights’*, Philosophy & Social Criticism, 40(8), pp. 757-778.

Maatman, R.H. & Coemans, A.F.A. (2007). *‘Class actions made easy’*, Tijdschrift voor Ondernemingsbestuur, 2, pp. 40-48.

Maesschalck, J. (2020). *‘De politionele aanpak van terrorisme: Voorbij de keuze tussen control en consent. Panopticon’*, Tijdschrift voor Strafrecht, Criminologie en Forensisch Welzijnswerk, 41(2), pp. 181-199.

Meurkens, R. C. (2014). *‘Punitive damages: the civil remedy in American law, lessons and caveats for continental Europe’*, Wolters Kluwer Business, pp. 377-390.

Ministerie van Justitie en Veiligheid, (2019). *‘Informatieblad Affectieschade in strafzaken’*, Rijksoverheid.

De Morpurgo, M. (2011) *‘A comparative legal and economic approach to third party litigation funding’*, Cardozo Journal Of International Law & Comparative Law, 19, pp, 343-412.

Van Nispen, C.C.J.C. (2018) '*Sancties in het vermogensrecht*', Monografieën BW, A11(27).

Nordkamp, B. (2018). '*Maak plaats voor ongelukkigheid: Lezing door Dirk De Wachter*', Radboud Reflects, 24 oktober 2018.

Nussbaum, M. C., & Hursthouse, R. (1984). '*Plato on commensurability and desire*', Proceedings of the Aristotelian Society, Supplementary Volumes, 58, pp. 55-96.

Nussbaum, M. C. (2011). '*De breekbaarheid van het goede: geluk en ethiek in de Griekse filosofie en literatuur*', Ambo|Anthos.

Nussbaum, M. C. (2019). '*The monarchy of fear: A philosopher looks at our political crisis*', Simon & Schuster.

Oosterling, H.A.F. (2001). '*Zelfverzekerd bestaan: victiem overleven of interesse?*', In: Schuilenburg, M.B. 'Monopoly, Risk & Stratego: Spelregels voor Justitie in de 21e eeuw', Ministerie van Justitie, pp. 1-12.

Owen, D.G. (1994). '*A punitive damages overview: Functions, problems, and reform*', Villanova Law Review, 39(2), pp. 363-414.

Pekelder, W. (2021). '*We zijn doorgeschooten, we zijn gaan geloven dat het geluk maakbaar is: Interview met Dirk De Wachter*', Volzin, 31 december 2021.

Van de Poll, W. (2022). '*Angstiger dan ooit? De oorlog maakt ons juist minder bang, zegt psychiater Damiaan Denys*', Trouw, 27 maart 2022.

Put, J., & Van Assche, L. (2013). '*Juridisering van de zorgsector: Een verkennende begrips- en fenomeenstudie*', SWVG-Rapport 11.

Riemer, E. (2018). '*Special/Interview met filosoof en psychiater Damiaan Denys*', Volzin, april 2018, pp. 28-31.

Rijnhout, R., Engelhard, E.F.D., Giesen, I., Enneking, L.F.H., Emaus, J.M., Van der Heijden, M.-J., De Jong, E.R., Keirse, A.L.M., Van Kessel, L.C.W.M., De Kezel, E.N.F.M., Koning, I., Kruisinga, S.A., Kulk S., en Paijmans, B.M. (2013). '*Beweging in het aansprakelijkheidsrecht*', Nederlands Tijdschrift voor Burgerlijk Recht, 20(5), pp. 171-184.

Schnabel, P. (1999). '*Individualisering in wisselend perspectief*', In: Schnabel, P. (2004) '*Individualisatie en sociale integratie*', Sociaal Cultureel Planbureau.

- Sherowski, E. (1996). *Hot Coffee, Cold Cash: Making the Most of Alternative Dispute Resolution in High-Stakes Personal Injury Lawsuits*. Ohio State Journal on Dispute Resolution, 11(2), pp. 521-536.
- Shi, C. C. (2018). *'Defining my own oppression: Neoliberalism and the demands of victimhood'*, Historical Materialism, 26(2), pp. 271-295.
- Smailus, T. (2020). *'Review of: Martha C. Nussbaum, The Monarchy of Fear. A Philosopher looks at our Political Crisis'*, Journal of Ethics in Antiquity and Christianity, 2, pp. 86-87.
- Schmid, W. (2012). *'Unglücklich sein: Eine Ermutiging'*, Suhrkamp Verlag.
- Stolker, C. (2001). *'De burger hangt aan de toga'*, Trouw: De verdieping, Achtergrond, pp. 21-27.
- Schwitters, R. (2011). *'Wat zijn de maatschappelijke gevolgen van een instrumenteel aansprakelijkheidsrecht?'* In: Hertogh, M. & Weyers, H.(red.), *'Recht van onderop: Antwoorden uit de rechtssociologie'*, Ars Aequi Libri, pp. 327-347.
- Taylor, C. (1988). *'Critical Notice: Martha C. Nussbaum, The Fragility of Goodness: Luck and Ethics in Greek Tragedy and Philosophy. Cambridge: Cambridge University Press 1986 Pp. xviii + 544'*, Canadian Journal of Philosophy, 18(4), pp. 805-814.
- Taylor, C. (1994). *'Can liberalism be communitarian?'*, Critical Review: A Journal of Politics and Society, 8(2), pp. 257-262.
- Tillema, I. (2016). *'Commerciële motieven in privaatrechtelijke collectieve acties: olie op het vuur van de claimcultuur?'*, Ars Aequi, 5, pp. 337-346.
- Tillema, I. (2019). *'Commerciële actoren in massaschadezaken: pionieren tussen toegang tot het recht en claimcultuur'*, Ars Aequi, 6, pp. 506-515.
- Tjong Tjin Tai, E. (2018). *'Een Europees schadebegrip'*. Nederlands Tijdschrift voor Burgerlijk Recht, 35(1), pp. 31-36.
- Van der Veen, R. (1999). *'Vijftien jaar herziening van de Nederlandse verzorgingsstaat'*, In: Engbersen, G., Vrooman, J.C. & Snel, E. *'Armoede en verzorgingsstaat: vierde jaarrapport armoede en sociale uitsluiting'*, Amsterdam University Press.
- Verhagen, P. J. (2016). *'Blijven we onszelf opnieuw uitvinden?'*, Theologia Reformata, 59(4), pp. 335-344.
- Verheij, A.J. (2009), *'Onrechtmatige Daad'*, Monografieën Privaatrecht, nr. 4, 10.3.

Vermolen J.M. & Van Boom, W.H. (2017). 'Wetgeving en claimcultuur: rationeel proces of politiek ritueel?', *Nederlands Tijdschrift voor Burgerlijk Recht*, 35(8), pp. 245-252.

Viscusi, W. K. (2001). 'The challenge of punitive damages mathematics'. *The Journal of Legal Studies*, 30(2), pp. 313-350.

Visscher, L. T. (2015). 'Over stagnatie, achteruitgang, bevroering en stilstaand water: hoe hoog zou smartengeld bij letselschade eigenlijk moeten zijn?' in: Donkerlo M. & Van Werkhoven M.L.A. (red.), 'Smartengeld: uitspraken van de Nederlandse rechter over de vergoeding van immateriële schade', ANWB, pp. 6-11.

Visser, A. (2020). 'Filosoof Damiaan Denys: 'Het coronavirus is een gezonde correctie op onze megalomane levensstijl'', *Trouw*, 4 april 2020.

De Wachter, D. (2012). 'Borderline times: Het einde van de normaliteit', Tiel: Uitgeverij LannooCampus.

De Wachter, D. (2018). 'Het idee dat het leven vooral leuk moet zijn is de ziekte van deze tijd', *Human Brainwash Talks*.

De Wachter, D. (2019). 'Maak ruimte voor je verdriet', *Human Brainwash Talks*.

De Wachter, D. (2019). 'Psychiater Dirk De Wachter: in de ongelukkigheid komen de grootste verbindingen tot stand', *Human Brainwash Talks*.

De Wachter, D. (2019). 'De kunst van het ongelukkig zijn', Tiel: Uitgeverij LannooCampus.

Weterings, W.C.T. (2020). 'Procesfinanciering door derden bij collectieve schadevergoedingsclaims: Op zoek naar een balans', *Aansprakelijkheid, Verzekering & Schade*, 3(14), pp. 81-84.

Wimmer, J., & Quandt, T. (2006). 'Living in the risk society: an interview with Ulrich Beck', *Journalism Studies*, 7(2), pp. 336-347.

Zeeman, A.A.M. (2016). 'De Hangmat-doctrine begrensd', *Aansprakelijkheid, Verzekering & Schade*, 4(21).

Van Zeijl, F. (2003). 'De moderne aflaatbrief', In: Mertens, F.H.J. 'Pech moet Weg', Amsterdam University Press.

Parlementaire stukken

Kamerstukken I, 2009-10, 28 87.

Kamerstukken II, 1998-99, 26 630.

Staatsblad 2018, 132, 'Wet van 11 april 2018 tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek, het Wetboek van Strafvordering en het Wetboek van Strafrecht teneinde de vergoeding van affectieschade mogelijk te maken en het verhaal daarvan alsmede het verhaal van verplaatste schade door derden in het strafproces te bevorderen'.

Staatsblad 2019, 130, 'Wet van 20 maart 2019 tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek en het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering teneinde de afwikkeling van massaschade in een collectieve actie mogelijk te maken (Wet afwikkeling massaschade in collectieve actie)'.

Jurisprudentie

HR 1 juni 1990, NJ 1991, 720, ECLI:NL:PHR:1990:AB7631 (Kolkman/Nationale Nederlanden)

HR 19 oktober 1990, NJ 1992, 621, ECLI:NL:HR:1990:AD1456 (Tennisbal)

HR 28 februari 1992, NJ 1993, 566, ECLI:NL:HR:1992:ZC0526 (IZA/Vrerink)

HR 9 december 1994, NJ 1996, 403, ECLI:NL:HR:1994:ZC1576 (Zwiepende tak)

HR 12 mei 2000, NJ 2001, 300, ECLI:NL:HR:2000:AA5784 (Verhuizende zusjes)

HR 22 februari 2002, NJ 2002, 240, ECLI:NL:PHR:2002:AD5356 (Taxibus)

HR 8 oktober 2010, NJ 2011, 456, ECLI:NL:HR:2010:BM6095 (Achmea/Van Oss) met noot T. Hartlief

HR 29 januari 2016, NJ 2016, 173, ECLI:NL:PHR:2015:2307 (Imagine)

Rb 27 juli 2016, NJ 2016, 431, ECLI:NL:RBGEL:2016:4775

No. CV 93 02419, 1995 WL 360309 (Bernalillo County, N.M. Dist. Ct. Aug. 18, 1994) (Liebeck v. McDonald's Restaurants)